

הלם אנגלי תאונות רכבת, מומחים רפואיים ודיני נזיקין בבריטניה של שלהי המאה ה-19

מאת
ד"ר ז'וה ברונר*

- א. מבוא
 ב. ויקטוריאנים בתנועה: על דיאלקטיקת הקדמה
 ג. דיאלקטיקת המדעיות: השפעת הטכנולוגיה על הרפואה
 ד. דיאלקטיקת המשפט (Juridification): א: השפעת הטכנולוגיה על המשפט
 ה. דיאלקטיקת המשפט ב: השפעת המשפט על הרפואה
 ו. דיאלקטיקת הכוח: השפעת הטכנולוגיה על הפרט והשפעת הנפש על הגוף
 ז. סיכום

א. מבוא

בהתנגשות רכבות שאירעה ב-23 באוגוסט 1864, סותר יינות בן 43 "הושלך לפתע קדימה, ואז נזרק חזרה אחרה בתזוזה". הוא הרגיש כי לא נפגע, ובמשך השעתיים שאחרי התאונה סייע לשאר הנוסעים. בערב, כשהיה בביתו, הרגיש חוסר מנוחה, קור, דקירות קלות בורעותיו וברגליו, ולא הצליח להירדם. למחרת חש חולה ומעורער, אך פנה להתיעץ ברופא, שמונה ימים לאחר התאונה, משום שהמשיך לסבול מכאבי ראש ומכאבי גב. בשלב זה אף החל לסבול מקשיים בהליכה, מאובדן זיכרון ומתחושת בלבול, והחל מכנה אנשים וחפצים בשמות לא-נכונים; אף אל אשתו פנה בכינוי "סר" (אדון). אז החל לסבול מתסמינים נוספים וקשים יותר: כאבי גב חמורים יותר, עוויתות, כאבים בצוואר, תחושת חוסר ביטחון בשעת ההליכה, חירשות חלקית, גירוי בעיניים, היעדר תחושה ברור וביד ימין, התקשות ורגישות בעמוד השדרה, דופק חלש ושמיעת רעשים בראשו.

* ד"ר ז'וה ברונר, מרצה בכיר בפקולטה למשפטים ע"ש בוכמן ובמכון להיסטוריה ופילוסופיה של המדעים והרעיונות ע"ש כהן, אוניברסיטת תל-אביב. אני חייב חוב גדול למרק סייגמן, שהפנה אותי לחלק מהטקסטים שמאמר זה דן בהם ואף טרח וצילם והעביר אלי את כל החומרים שאינם ניתנים להשגה בספריות בארץ. ברצוני להודות גם לשי לביא, הילה שמייר, נימר סולטאני, קארין לוי, ארנון שפירא ותהילה שגיאי על הערותיהם המועילות מאוד, ועל עבודתם המסורה בהכנת המאמר לפרסום. תודות גם לדריה שועלי שתרגמה את המאמר מאנגלית, ולארגונה זהבי על עזרתה הנאמנה בעריכת הגרסה העברית.

השבועים, בסדרת משפטים שסבבו סביב שוד בנקים וזיוף המהאות.⁹⁵ בתי-המשפט הרשו לתביעה במשפטים אלה להציג לפני המושבעים תמונות שצילמו מצלמות-המעקב בבנקים ובמשרדי ההמחאות, לאחר התהליך הרגיל של בדיקת המהימנות של התהליך שבו יוצרו התמונות. נוסף על כך, השופטים התירו למושבעים לקבוע את זהות האשמים בביצוע הפשע אך ורק על-סמך התמונות שהוגשו להם. ההגנה התנגדה במרצות למהלך זה בראותה בו הפרה בוטה של דוקטרינת ראיות-ההמחשה, שלפיה תצלומים יכולים לשמש רק למטרה המשנית של המחשת עדויות, ואין להם ערך ראיתי ללא עד אנושי. כדי להצדיק את ההלטות השופטים, נאלצו בתי-המשפט לערעורים לנסח בפעם הראשונה גישה תיאורטית כללית המכירה רשמית בתמונות מעשה-ידי-מכונה כייצוגים מהימנים ועצמאיים של מה שבהן.

על-פי גישה זו בוטל הצורך בעד אנושי שיעיד כי התצלום המוצע כראיה תואם את מה שהוא ראה. גישה זו זכתה בכינוי "דוקטרינת העד השקט", משום שהכירה בתצלום כבעד היכול לתאר בעצמו את מה שבו בלא להזיק לעדותו של עד אחר. דוקטרינת העד השקט אומצה בחדווה ונעשתה במהירות לחלופה מקובלת לדוקטרינה של ראיות-ההמחשה לצורכי השימוש בראיות חזותיות בבית-המשפט.⁹⁶

כך, כעבור יותר ממאה שנה של נסיונות של מערכת המשפט להצר את כוחות השכנוע יוצאי-הדופן של תמונות מעשה-ידי-מכונה, נאלצו בתי-המשפט לבסוף להכיר בהן כבעדים מהימנים בזכות עצמם. אין זה אומר עם זאת שהדוקטרינות המשפטיות העמוקה בנוגע לטכנולוגיות חזותיות נפתרה סופית. הלקח שניתן ללמוד, אם תרצו, מהיסטוריה זו של טכנולוגיות חזותיות בשירות החוק הוא שכמו מתוך לכותלי בית-המשפט, גם בין כתליו אנו נעשים תלויים יותר ויותר במכונות ובתוצריהן. התחזקות מעמדן של הטכנולוגיות החזותיות בתרבות המודרנית, כמו גם של המומחים המפרשים אותן, מדגישה עם זאת ביתר שאת את הסתירות הפנימיות שליוו מאז ומתמיד את השימוש המשפטי בהן. ייצוגים אלה ימשיכו לקרוא תיגר גם בעתיד על הגבולות התרבותיים שאנו מציבים בטרחה כה רבה בין האנושי למכני, בין הטבעי למלאכותי, בין האמיתי לפיקטיבי.⁹⁷ האתגר שבת-המשפט, ולא רק האמריקאיים, ניצבים לפניו כיום הוא איפוא אותו אתגר וביתר שאת: איך להמשיך לאפשר מרחב פעולה הולם לאותם עדים שקטים מבלי להניח להם להשתלט יתר על המידה על התהליכים האנושיים של קבלת ההחלטות השיפוטיות?

United States v. Hobbs 403 F. 2d 977 (1968); *United States v. Taylor* 530 F.2d 95 (1976); *United States v. Clayton* 643 F. 2d 1071 (1981).

E. Olson "Case Note: Evidence – Adoption of the 'Silent Witness Theory' – *Bergner v. State*" 13 *Ind. L. Rev.* (1980) 1025; J. McNeal "Silent Witness Evidence in Relation to the Illustrative Evidence Foundation" 37 *Okla. L. Rev.* (1984) 219; B. Madison "Seeing Can Be Deceiving: Photographic Evidence in a Visual Age – How Much Weight Does it Deserve?" 25 *Wm. and Mary L. Rev.* (1984) 705.

J. Dumit "Objective Brains, Prejudicial Images" 12 *Science in Context* (1999) 97 .173

ששמו *On Railway and Other Injuries of the Nervous System*, ששימש זרז להתדיינות המשפטית בנושא של פציעות כתוצאה מתאונות רכבת והשפיע על אופי ההתדיינות באנגליה ובארצות-הברית בעשורים הבאים.⁴ כפי שהסביר אריקסן באחד העמודים הראשונים של הספר, הוא כתב אותו לנוכח ריבוי הפציעות מסוג זה עם התרחבותה של רשת מסילות-הברזל; מפני שהפציעות הללו היוו אתגר משמעותי לכישורי האבחון של הרופאים; ומשום שהפציעות הללו והתביעות שבעקבותיהן נעשו "ענף חשוב ביותר של חקירה רפואית-משפטית". כפי שהסביר: "אין כרגע שום סוג של תביעות שבהן אנשי רפואה נקראים לדוכן העדים לעיתים תכופות כל-כך כמו בתביעות שמתייבות הכרעה בשאלות המורכבות הרבות שמתעוררות לעיתים קרובות בתביעות נזיקין נגד חברות רכבות בגין פציעות שמהן סובלים לכאורה נוסעים שחוו תאונות בקוויים של מסילות-הברזל; ואין שום סוג של תביעות שבו עולות סתירות רבות יותר בתווית-הדעת הרפואיות מאשר במקרים הנדונים."⁵

אריקסן קיווה שדבריו יבהירו את אי-הבהירויות ויצמצמו את ההבדלים בין חוות-הדעת הרפואיות השונות שניתנו בבתי-המשפט. במילים אחרות, ההקשר המשפטי של השאלה הרפואית בעניין ההלם וכן ההשפעה של ההבדלים בין חוות-הדעת הרפואיות השונות על התדמית הציבורית של הרפואה היו הסיבות המרכזיות לכתיבת ספרו. אך במקום שהספר יבהיר אי-בהירויות ויפתור מהלוקות, הוא יצר מחלוקות נוספות, שהובילו את אריקסן להרחיב את הספר לשלוש-עשרה תוצאות ולפרסם אותו שוב, בעשרים השנים הבאות, בשתי מהדורות מתוקנות ומורחבות, אחרי הכנסת שינויים משמעותיים ותחת כותרת מורכבת יותר: *On Concussion of the Spine, Nervous Shock, And Other Obscure Injuries of the Nervous System in their Clinical and Medico-Legal Aspects*. במהדורות החדשות, ועזועים בעמוד-השדרה כבר לא נקשרו לרכבות, אלא למושג "הלם" (Shock Nervous).⁶

התעלומה שאליה התייחסו מאמריהם של אריקסן ושל רופאים אחרים באנגליה בשלהי המאה התשע-עשרה היתה שהתסמינים האובייקטיביים והסובייקטיביים הרבים שהתגלו אצל חולים בעקבות תאונות רכבת לא עמדו בשום יחס הגיוני לפציעות התיצונית שמתן סבלו, אם היו כאלה בכלל. נוסף על כך, לעיתים קרובות התעכבה התפרצות המחלה, כך שהקשר בינה לבין התאונה שקדמה לה נותר מעורפל. עם זאת לא היה כל ספק כי באופן כלשהו גרמה התאונה לפגיעה המורה ביכולתם של החולים לעבוד ולהתפרנס. סוגיה מבלבלת זו נידונה לא רק באנגליה, אלא גם במאות מאמרים בספרות הרפואית-המשפטית בגרמניה, אמריקה וצרפת החל באמצע שנות השישים של המאה התשע-עשרה. המאמרים הללו ניסו להסביר כיצד ייתכן שאפילו טלטול קל ברכבת עלול

מכיוון שכל התסמינים האלה לא אפשרו לו להמשיך בעבודתו, הגיש סוחר-היינות תביעת פיצויים נגד חברת הרכבות, שנידונה בבית-המשפט בשנת 1865. יחד עם רופא נוסף, שימש ג'ון אריק אריקסן (John Erik Erichsen) עדי-מומחה לרפואה מטעם התביעה. במסגרת עדותו הסביר אריקסן כי "החולה סובל מזעזוע של עמוד-השדרה, שגרם להתפתחותם של גירוי ודלקת כרוניים בחוט השדרה ובממברנות שלו, ואפשרות ההחלמה מוטלת בספק רב". חברי-המושבעים פסק לסוחר היינות פיצויים בסך 6,000 לירות אנגליות.¹ בהתייחסות מאוחרת יותר לנושא הוסיף אריקסן כי בשנת 1873 נודע לו שמצבו של סוחר היינות לא השתפר עדיין.²

ב-3 בפברואר 1865 היה מר סי.ו.א.י. (C.W.E.), כפי שהוא מופיע בתיאור המקרה של אריקסן, גבר כבן חמישים, "מוצק, בריא מאוד, בעל הרגלים פעילים מאוד, הן מנטלית והן פיזית". לרוע מזלו, כאשר נסע ללונדון ברכבת, התנגשה הרכבת ברכבת אחרת. בזמן התנגשות הוא טולטל בחוזקה, אך לא נגרמה לו כל פציעה חיצונית, אף לא חבורה קלה. הוא המשיך במסעו ללונדון, מרתק של כמאה קילומטרים ממקום התאונה. בתגיעו ללונדון החל להרגיש רגז ומבולבל, אך המשיך בעסקים שלשמשם בא-כעבור יום או יומיים החלה בריאותו להידרדר.

אריקסן בדק את סי.ו.א.י. כעבור ארבעה-עשר חודשים, במרס 1866. בשלב זה כבר טיפלו בסי.ו.א.י. לפחות חמישה רופאים. הוא רצה לשוב לעבוד, אך לא היה מסוגל לכך. הוא כבר לא היה מסוגל ללכת ללא מקל, התקשה לעלות במדרגות ודיווח גם על היעדר תחושה וגם על תחושה של דקירות-מחטים בהרעו וברגלו השמאליות. הוא נפל כאשר ניסה לעמוד על רגלו השמאלית. הדופק שלו היה מהיר, הוא סבל מאובדן זיכרון ולא הצליח להתרכז בדבר. לעיתים קרובות לא הצליח אפילו לסיים משפט, וכבר לא עלה בידו לכתוב או לקרוא כראוי. הוא סבל מסיוסים והתלונן על תחושת בלבול וגם על שמיצת צלילים חזקים. כל רעש חיצוני אמיתי גרם לו סבל רב. ראייתו נפגמה, הוא נעשה רגיש מאוד לאור וישב בחדר מוחשך, ובכל זאת ראה תבוקים, כוכבים ועיגולים צבעוניים. מכיוון שנהפך למעשה לבנה עקב התאונה, הוא תבע את חברת הרכבות שבה נסע כאשר נפגע. שוב סיפק אריקסן את חוות-דעת-המומחה במשפט, ובה העיד כי "החולה סבל מזעזוע בעמוד-השדרה, ונוכחותם של תסמינים מוחיים מעידה על גירוי המוח וממברנות המוח". חוות-דעתו של אריקסן הועילה לסי.ו.א.י. מאוד, וכך, למרות "עדות רפואית נגדית חזקה, הוא זכה ב-3,500 לירות אנגליות פיצויי נזיקין".³

אריקסן הציג את שני המקרים הללו, לצד ארבעה-עשר אחרים, בסדרה בת שש הרצאות שנשא ב-"University College Hospital". הוא גם פרסם אותם בשנת 1866 בספר

1 J.E. Erichsen *On Railway and Other Injuries of the Nervous System* (London, 1867) (להלן: Erichsen, 1867) 53-58.
 2 J.E. Erichsen *On Concussion of the Spine, Nervous Shock and Other Obscure Injuries to the Nervous System in their Clinical and Medico-Legal Aspects* (New York, 1875) (להלן: Erichsen, 1875) 90.
 3 Erichsen, 1867, *supra* note 1, at pp. 69-73.

4 *Ibid.*, *ibid* 4
 5 *Ibid.*, at p. 3 5
 6 Erichsen, 1875, *supra* note 2, at p. 90; J.E. Erichsen *On Concussion of the Spine, Nervous Shock and Other Obscure Injuries to the Nervous System in their Clinical and Medico-Legal Aspects* (New York, 1882) (להלן: Erichsen, 1882).

ב-Royal College of Surgeons, שוכה בצינן לשבח מן המלכה וקיבל את תואר האיגלה "ברונט" בשנת 1895, מעמדו בריטסוריה הרפואית-הממשלית של הלם אינו ניתן לערעור. הוא הפך את הנושא לרלוונטי לקהילות הרפואיות והממשליות באנגליה ולחברה האנגלית בכללה. ספרו היה עד מהרה מראה שביח על שולחנה של פרקליט התביעה בבתי-המשפט, לא רק בבריטניה, אלא גם בארצות-הנורדי, כפי שכותב פרופורסור ריכרדסון, צירלס דיינה (Charles Dana),¹⁴ בשנת 1884: "הרופא הנקרא לועזי במשפט של פגיעה בעמוד-השדרה עד למחנה חוזר. עורך-הדין מסעם התביעה מונפנף לפני תוכי-הממשלעיים בכרך של ספרו של אריקסן *Upton Spinal Concussion*. הוא קורא באותיות, בנוגנה מרשימה, את ההתנהלה שלפניה כל פגיעה בחוט-השדרה, קלה ככל שתהיה, הינה תורת-סכנה לגופי. הוא שואל, בהתבטח מהזהרות: כלום אריקסן אינו רופא בעל התלה על-מלת?¹²"

ואם אריקסן הוא גיבור המערכה הריאיונה של הדרמה הרפואית-המשפטית המתוארת כאן, הרי שהקורבט וויליאם פייגי (Herbert William Page) שמור תפקיד ראשי כגיבור המערכה האחרונה, זה שמדקלם את המשפטים הנלוו-נשכחים שמתפקים למחנה את סיומו. פייגי עבר כרופא בשירות הבריחה הרכבת כרופא שכיר של הבריחה וכתב בהרבה תוכנות הנדולה ביותר בזמנו. מעמדו כרופא שכיר של הבריחה וכתב היה נמוך בהרבה ממעמדו של אריקסן, אך גם הוא כתב ספר רבי-השפעה על ההשלכות של תאונות רכבת שגראה כי גרמו לפגיעה בעמוד-השדרה אף שלא היה ניתן להבחין בכל נזק גופני. פרסומו של הספר *Mechanical Lesion and Nervous Shock in their Surgical and Medico-Legal Aspects*, בשנת 1883, דחק את אריקסן ממקומו כרמות המרכזיות בדין על הלם שנגרם בתאונות רכבת.

באופן לא-מפתיע, באותה פסיקה שסמנה נלקח הציטוט שלציל, צירלס דיינה מציג את עורך-הדין מסעם המגנה כמגיב על הסתמכותו התביעה על אריקסן באמצעות נפנוף "מנועה ביצירה גדולה יותר, מאת מר פייגי, על 'פגיעות לעמוד-השדרה'". דיינה מתאר את פרקליט המגנה: "הוא קורא באוזני חברי-המועצה מקרים של התנהלות הקשורים לנושא; ומראה כי במשך שנים הרדויות אריקסן אומנם מתייחס למומחה לפגיעות בעמוד-השדרה, אך

of the History of Medicine (1995) 387; D. Mendelson *The Interfaces of Medicine and Law: The History of the Liability for Negligently Caused Psychiatric Injury (Nervous Shock)* (Ashgate, 1998); A. Young *The Harmony of Illusions: Inventing Post-Traumatic Stress Disorder* (Princeton, 1995).
11 ריינה היה פרופסור למחלות חינוך ומערכת העצבים ב-"New York Post-Graduate Hospital, ובהמשך פרופסור ראשון למחלות של מערכת העצבים ב-Cornell University Medical College שאן נוסד.
12 C.L. Dana "Concussion of the Spine and its Relation to Hysteria and Hysteria" 26 *Medical Recorder* (1884) 617

לגרום תוצאות תמורות ביותר. השימוש של אריקסן במונח "הלם" (shock או nervous shock, לתיאור התהליך המופני שעבר על אלה מבין הפגיעים בתאונות רכבת סמבלו אחר-כך מתמטיזים לא-מובנים וגמגמילים היה אופייני לרופאים אנגליים בתקופתו. אף-על-פי שהיה מקובל לטעון כי הלם נגרם לא רק בתאונות רכבת, נחפסו ההרכבות ככלי תחבורה שהגורמים להם שונים של הלם חוק במיוחד. מושג זה מופיע בהקשר של תאונות רכבת כבר בשנת 1862, במאמר ב-"*Lancet*, אחד מכתבי-העת הרפואיים המרכזיים ביותר באנגליה, המתארים ל"הלם הישיר שנגרם בתאונה" וכן "יציעות ההלם למרכיב העצבים שנגרם בזמן ההלם".⁷

המאמר הנוכחי מוקדש איפוא לניתוח השיח הרפואי-המשפטי על הלם באנגליה בשליש האחרון של המאה התשע-עשרה. "שדות שית", מדגיש מישל פוקו (Michel Foucault), "הם תחומים מעשיים בעלי גבולות".⁸ לטענתו, בבסיסה של כל תקופה קיים שדה אפיסטמולוגי, כלומר, מערך אופייני של קודים תרבותיים שמבחינים את האופן שבו נתוג לחיכי ולאגן את העולם על-ידי מתן צורה מטיית לשפה, לתפיסה, לערכים ולמנהגים המודיעניים. התהליך שהתמש פוקו בביטוי "אפיסטם" (episteme) לצירוף של תוקם לשוניים ורעיוניים שקובעים אילו טענות-אמת מותרות בתקופה מסוימת.⁹ מאוחר יותר התלה את האינפסטם" בדעיין של "יצירות שית" (discursive formation) כשואא משכלל את הצעות שלכל תקופה יש תת-שכבות של הנהגה שסדרו וחדע נבנים על-ידי "יצירות שית מעגנת ומצדקת ואת באמצעות תוקים שהתובעים התירוטות לעובדות, מטימות, תוך כרי המעלמות מעובדות אחרות; היא מוגדרת מוחותות באמצעות כללים שקובעים את תוצורת לרבר או לכתוב אמת; ולבסוף, היא מכסת מרעיות באמצעות כללים שקובעים את תוצורת שעל יצירות ותאוריות ללבוש כרי להחזקת כאמת.

ברות זו, המאמר מנסה לחשוף קודים של ידע שמסלל בשיח הרפואי האנגלי על "הלם" במחצית השנייה של המאה התשע-עשרה, ולעקוב אחר התפתחותם במהלך שני עשורים, משנות השישים ועד שנות השמונים של המאה התשע-עשרה. שית זה התמקד בושפעות של תאונות רכבת על העצבים, שבעי, לפני אריקסן, מיועד לזוט השדרה. רוב התחלוחות הרפואיות והמשפטיות של סיאומה או הלם מהתחלוחות באריקסן, שהיה ללא ספק אחד משרי התחלוחות ששלטו בשית זה,¹⁰ כפרופסור לכירורגיה קלינית ב-"University College תבר

7 Editorial "Influence of Railway Travelling on Public Health: Report of the Commission (1862)" part I, *Lancet* (1862) 156
8 M. Foucault *The Foucault Effect: Studies in Governmentality with Two Lectures by and an Interview with Michel Foucault* (Burchell, Graham, Gordon, Colin and Miller, Peter eds., Chicago, 1991) 61
9 M. Foucault *The Order of Things: An Archaeology of the Human Sciences* (New York, 1970) 191
10 E.M. Brown "Regulating Damage Claims for Emotional Injuries before the First World War" 8 *Behavioral Sciences & The Law* (1990) 421; M.E. Caplan "Trains, Brains, and Sprains: Railway Spine and the Origins of Psychoneuroses" 69 *Bull.*

תחומים אחרים, לא רק פורמלית – באמצעות חקיקה ופסיקה – אלא גם על-ידי שיתוף של אנשי-מקצוע שונים בתהליך המשפטי, כך שהמשפט מצטב בעקפוז גם את השבתם והתנהגותם של רופאים בחומות צטייתם הלא-משפטיים.

מה לעובדה זו ולחוקים מתחום המשפט? לעובדה זו אכן השכיחות מצטת כאשר יחסי-המונחין בין המשפט לרפואה נתמסים כמפוש הצינוי בין שני תחומי-דעת מובחנים ומוגדרים היטב שנקבעו במקרה לעצמות, למגע או לחתרות זה עם זה בצורת היסטורי מסוים, אף שהשכיח להתקיים ולהתפתח כל אחד בהתאם לכללי וסקרנוני. הפילוסוף הגרמני גאורג וילהלם פרידריך הגל (Georg Wilhelm Friedrich Hegel) שהתמל במובחן "תוכנית" (Verstand) לחיאר גישה לא-ריאליטית כונו. מנקודת-נוכח הגליאנית, התוכנה מתפוקת בתפיסות קפואות, במרכיבים קבועים, בהתנהגות מוצקות ובישויות נצויות שקיימות בפני עצמן. תוכנה נשלטת על-ידי קטיגוריות הנהות, שמוציאת תכל כחה לעצמו וקבוצ כטבעי המסוים: משפט הוא משפט, ולפיכך אינו רפואה, ואילו רפואה בהיותה רפואה, אינה יכולה להיות משפט; בהתאם להגיין זה המתחשת בתחום הרפואה אינו מעניין במיוחד מבחינת התקטוריות של המשפט.

על-פי הגל, יש אמח בתוכנה, אך רק באופן חלקי. אף-על-פי שישויות זינוי הוות, כדי להגיע למחל השלמה יש להרחיק מעבר לגבולות התוכנה אל מחוץ התוכנה (Verstand), שהיא בלבד מסוגלת להמשיג את המורכבות של הרכיבים, כלומר, את הריאליטיות ששמונה בהם ושמה שוקצים בה. בניגוד לתוכנה, הפיסה דיאליטית רואה את העולם כוורם, משתנה וכנוי על מפלול המורכב מרכיבים שונים שיחסי רכיגוניים של השפעה והדדיות הורדת שוריים ביניהם. וחות המרכיבים פושטת דרכם צורה ולוכשת צורת. לכן, תפיסה דיאליטית של המשפט מהיכנה וקורת לא רק של השניניים והתפתחויות כשה המשפטי בהשפעתם של גורמים תוצוניים, כנון סכנולוגיה או רפואה, אלא גם של הדרכים הרבות שהמשפט משפיע בהן על התחומים אחרים, כנון רפואה.

הדגש העיקרי של מאמר זה הושים באופן שבו הגיבו רופאים על הפקדויהם המשפטיים ובאופן שבו השפיעו הפקדוים אלה על הפיסותיהם את ההלם. במילים אחרות, מאמר זה עוסק בראש ובראשונה באופן שבו השפיע המשפט על החשיבה הרפואית, על כתיבתה וביניה, ולא על האופן שבו תוארה הרפואה בסקסוים משפטיים.

כניסתם של הרופאים אל תולדות בתי-המשפט של אנגליה בסוף המאה התשע-עשרה והלה תוצאתם של כללי האחריות המוגדרות, והעמדה במקומם בתלם המציאות רפואית לגבי המשפטיים, כנון רישנות וסבירות, והעמדה במקומם בתלם המציאות רפואית לגבי סיבתיות והיקף תנאי. על-כן, תזינוי תרפואי בתיאודות תלם המציאות רפואית לגבי נעסוק וזה לדין המשפטי בנושא זה, דיין זה לא רק נוצר בהתנתח בתי-המשפט, אלא הוצגו באלולות בתי-המשפט, השפיע על הפסיקה, וקבע במידה רבה את גובה הפיצויים. במילים אחרות, כאשר אנו דנים בתיאודיות רפואיות של הלם, נדין תמיד ולילא משים גם בתיאודיות שעמדו במרכז העשייה המשפטית בנושא.

אך בית-המשפט מהווה רק הקשר אחד של השיח הרפואי הכריטי על ההלם. השכנולוגיה שנומה למקרי הלם אלה, כלומר, מפרכת הרכבות המודרנית שהתחנכה בכל בריטניה באמצע המאה התשע-עשרה, מהווה את ההקשר האחר. כפי שבראה, אריקסן פיתח גם תיאודיה סבירות לגבי האופן שבו גרמה השכנולוגיה החדשה להלם, בעוד הוא שואל

לא נתקל מעולם במקרה שהתגלה קטלני. הוא מצטט את 234 המקרים של זעזוע ל"עמודי-החידה שעליהם כתב מר פינג, שדרכם הסתיימו בהולמה".¹³ כפי שפסקה זו מדגימה, בשלילי האחרון של המאה התשע-עשרה שיהם ספרו של אריקסן עד-למחמת בשירות מוגלונטים שנגישו תביעות נגד חברות רכבות. ואילו מומחים מטעם ההגנה, כלומר חברות הרכבות, תכניסו לתמונה את פינג, השימוש המשפטי הסותר כשהי תתיאודיות הרפואיות הללו של הלם גרם לכל שנת תפסו כשוללות זו את זו במידה שורה ומוגדרות זו לזו לחלוטין. כך תפסו אותן בני זמנן – התאור של צירלס דיינה אפיינה מאור במובן זה – וכך תפסו אותן גם התיאודיות של הרפואה ושל המשפט.

במונח וכן, כנראה, תפסו אותן גם המתדיין. המאמר אינו חולק על תפיסה מקובלת זו. עם זאת, על-ידי קריאה מדוקדקת של אריקסן ושל השיח הרפואי-המשפטי של זמנו, וכן על-ידי השוואה מפורשת עם פינג, אנו רואים כי לשינוי המתברר היו קורים תרבותיים משותפים באופן שפוקן מציני. על-ידי תגובה על המשוקן לשינוי תרבותיים והמנוגד ביניהם, מאמר זה משתור את האפיונים שבו נוצרה המחוקקת בדבר הלם באנגליה של שלהי המאה התשע-עשרה ואת המורמים שתניע את תוויכוחים המשפטיים והרפואיים סביבו.

אפיונים זה והקודים התרבותיים המאפיינים אותו לא היו נחלתה של הרפואה בלבד. כפי שראינו, תזינוי על הלם בעקבות האונות רכבת לא היה מצטבם רפואי בלבד. ככר מראשיתו, היה תזינוי נוסף היטב בתחום של דיני נזקין ושל חקיקה שכבה את אחריות מוגברת על חברות הרכבות. אף-על-פי שחקיקה זו עוררה וטרודה את תזינוי הרפואי על הלם ואפשרה לו להתפתח לממדים משמעותיים, היא גם יצרה מתח בין הפימד הרפואי למשפטי, ואנו נתייחס אליו בפירוט. אנשי הרפואה תופיעו בתי-המשפט כמומחים; הם היו אנשי-מקצוע שמישמתם היתה להתדיר את תלשיו המודיעי לזירה המשפטית. מאמר זה ידגיש שבות-המשפט לא היה רק זירה שבה ניתנה לרופאים חודמנות להחיד כמומחים, וכך להגיע לקהל רחב יותר, אלא גם גורם שהשפיע משמעותית על תכתיבה, הפרשנות ותפולוליות של סקסוים רפואיים. למעשה, רופאים התייחסו למשימת העיד-המומחה לא רק כאל חודמנות להפיק דיע רפואי, אלא גם כמקור להבנת דעות רפואיות מנוונות ומורכבות, הארוורסיריים ושישת המושבעים הפריעו להבנת מצד מומחים רוצו לקדם את האינטרסים והמקום זה הובילו להשדהות וכתונות ופשוניות מצד מומחים רוצו לקדם את האינטרסים של הצד שטעמו פעלו. עובדה זו יצרה התנגשויות בין רופאים ועוררת חשש לערעור מעמדו של מקצוע הרפואה בבירונת של שלהי המאה התשע-עשרה. לפיכך, תעצת כאן הינה לא רק שהמשפט הרפואה באנגליה של שלהי המאה התשע-עשרה נמצא בראלוג זה עם זו, אלא גם שיתסי-המומלך ביניהם שינוי את תנהלים הודיע הרפואיים, ושרופאים היו מודיעים לעובדה זו ואף מודאגים ממנה.

חוקיים מתחום המשפט מודעים כמוון לאופן שבו תנאים תרבותיים, כלכליים, פוליטיים והרבותיים משפטיים על המשפט. ייתכן שהם מודעים גם לתהליך התפורן. עם זאת נראה כי אינם מקרישים לעיתים תשומת-לב מספקת לעובדה שהמשפט משפיע על

Ibid 13

של המאה התשיע-עשרה היתה תרבות מקום שבו חוו אנשים חוויה משותפת משמעותית מאוד של טכנולוגיה, תוך כדי שהיא מעוררת פנטזיות לגבי פוטנציאל של כוח ומחזוריות. אך בורמנית גם של הטיס המפורת. לפי Ralpb Harrington, "המטע ברבנת לא היה רק אירוע או תהליך; הוא היה מרחב תרבותי שבתוך שבו התמקדו, נאספו ובוטאו תחזיות תעלומות אך התקוות שונפו מהתעפתה של תחבורת המנוונים. תפיעה ברבנת הייתה והתנסות הפרדיגמטית של יצירת הרכבת, כשיצא מקישרת בין תפתיים ותחזיות ותציבוריים המונצגות מעוררה לבין הטרדומה הפרטית תפנית של תנוסע, המתמרד עם הסכנות, אי-תגוננות המתחמים המדעניים של תגסיעה ברבנת."¹⁵

הרכבת שלטה בתקופתה כאמצעי חדש לצבירת תוך וליצירת תעסוקה. היא שינתה את התחבורה הדישתיה לא רק באמצעות מהירות וקיבולת, אלא גם באמצעות התחכום של רשת מסילות-הברזל, שהימה אחריות להיווצרות הענף הרחב ביותר של עבודת ציבוריות ולהישג התרסי המרהיב ביותר עד אז.¹⁶ נהגת המסילות היתה כרוכה בעבודת תשתית שישנו את פני הנוף בקנה-מידת הסר הקדים. בשנת 1830 היו פחות ממאה ושישים קילומטרים של מסילות-ברזל מונמות לשימוש הציבורי בבריטניה. בנייה מסבית של מסילות החלה בשנות הארבעים של המאה התשיע-עשרה; בשנת 1852 כבר היו כעשרת אלפים קילומטרים של מסילות, ובשנת 1880 היתה אורכה של רשת מסילות-הברזל בבריטניה עשירי ושמונה אלף קילומטרים. עד למוחה של המלכה ויקטוריה, בשנת 1901, הן התנדבו לשלושים אלף וארבע מאות קילומטרים.¹⁷

באמצע המאה התשיע-עשרה הושקעו בבריטניה כמאתיים מיליון לירות אנגיות בנייה מסילות-ברזל ובהצלחה.¹⁸ השקעה ברבנת נתפסה כהשקעה בעתיד, ואף-על-פי שאלו ניכר מההשקעה היה ספק-ביטחון, הן משכו אלהק הון רב. "הנהייה למנות תלכה וגברה בשנת 1845, עד שהביטוח את כל המצטרות, מהאציל לאיכר ומתואר הפורשי לפקוד השלטון."¹⁹ אין פלא איפוא שגיליה של כל קר רכבת חדש הצריך אישור המלחמה תברטי. בבית-הנורדים התקמה מערכת שימושים לנישוא תרכבת, שבמסגרתה נדרשו תברות לתצוג את היתרונות של התוכנית שהציעו לעומת הנקיים האפשריים הכרוכים בהן.

מנקודת-מבט תברטית ופוליטית היתה הסכמה כללית שלרבות יש תשפעה דטורנטית על התברה.²⁰ הן אפשרו לאוכלוסייה לא-ריירת ברובה לגדוד וליצור קשרים

15 R. Harrington "The Railway Journey and the Neuroses of Modernity" *Parkologies of Travel* (R. Wrigley & G. Revill eds, Amsterdam, 2000) 230.
16 E.J. Hobsbawm *The Age of Capital, 1848-1875* (London, 1985) 70.
17 P.W.J. Battup & S.B. Burnam *The Wounded Soldiers of Industry: Industrial Compensation Policy, 1833-1897* (Oxford, 1983) 74. M. Freeman *The Railway and the Victorian Imagination* (Yale, vol. 2, 1999) 1, 4.
18 Hobsbawm, *supra* note 16, at p. 114.
19 W.T. Jackman *The Development of Transportation in Modern England* (Cambridge, vol. 2, 1916) 584.
20 Harrington, *supra* note 15, at p. 231

את הלוגיקה ואת אוצר-המילים בעבורה מתחום הפיסיקה ומנוע הקיטור. פייג, בניגוד לן, משמש במשפחות היררכיות וכמו-פוליטיית, המתייחסות לאובדן שליש עוצמת שנגרם עקב תהלה, הנגרמת בתורה על-ידי תחוויה הנראית המתועצת של תאונת רכבת. בשני המקרים, אם כך, המלם נתפס כרגע מסוים שבו עורף של כוח מכני או של פוח נתפך לאובדן של אורגניה או של רצון, ומקום התחתשות של רגע זה הוא תרבות בתקופה הויקטוריאנית. כפי שנטראה, מאמר זה טוען ששינויה מנסים להשיג רגע פלאי שבו המעלב מבריאות לחולי מתחוש על-ידי תפיכת עורף כלשהו לאובדן, לכן, דיאלקטיקה זו בין עורף לאובדן תוצג כאפיסטם של השיחה הרפואי-המשפטית על חלם בהנגלניה בשליש האחרון של המאה התשיע-עשרה.

את פופיקו עוסק בדיאלקטיקה מסוימת, והמנונה השלמה נוצרת על-ידי התבוננות במכלולן ובחסי-תגובותן ביניהן:

1. דיאלקטיקה הקדומה הידועה טכנולוגי, תרבות, שהיתה אמרה להטיב עם אורחה אנגליה, לקצר מרחקים ולצמצם את זמן תגסיעה, נתפכת למפגשט באימות שכונשת את שטחי אנגליה ואת זמנם של האנגלים וחורעת פוח ואימה, כולל הפוח מההס של מערכת העצבים.

2. דיאלקטיקה המלעיוה: תיאוריה רפואית משתמשת בטרינומולוגיה מרעית מתקומה, השאלה מהפיסיקה, אך עושה זאת כדי לתת הסבר דמיוני לרגע פלאי.

3. דיאלקטיקה המשפוט (juridification): המשפט תופך את הדין הרפואי לחלק מדיון משפטי, ומכפוף בכך את הדין הרפואי לנהלים ולצפ-באם משפטיים, אך כ-מונחה משפטי, דווקא על-ידי מהלך זה, את מרכז הדין בתליעות ניקון, קיי: מסיבתיות, מצורו המשפטית לצורה רפואית.

4. דיאלקטיקה המלשופוט: בתן מעמד משפטי לרופאים מספק תכרה ירדע שלהם ומאפשר תשיפה ציבורית של פרקטיקות רפואיות, אך דווקא תשיפה זו טאיימת בריבנית לחור תחת יוקרתם המקצועית.

5. דיאלקטיקה הכוח: עורף כוח טכנולוגי נתפך לאובדן של כוח עבודה, ועורף כוחה נתפך לאובדן כוח-הרצון ומשליטה העצמית.

ב. ויקטוריאנים בתנועה: על דיאלקטיקה הקדומה

התמהות תרבות והאפשרה חודרת להציאתו של מנוע הקיטור, שניתן להפחד באמצעותו חום לכוה מכני. כבר בשנת 1901 אמר H.G. Wells: "כשתמאה התשיע-עשרה תתפוט את מקומה לצד המאות האחרות בתיעוד הכרונולוגי של העתיד, אין כמעט ספק שסמלה - אם תודבק בכלל לסמל - יהיה מנוע קיטור על גבי מסילה."¹⁴ במחצית השנייה

14 H.G. Wells *Anticipations of the Reactions of Mechanical and Scientific Progress upon Human Life and Thought* (London, 1902) 4

בכמה התרגום סטטיסטיים, כגון שישנם בבריטניה כשבע-עשר וישו שאות קולומלטיים של מסילות ברזל, רובן של קווים כפולים וכי משנת 1857 ועד שנת 1860 איזו בממוצע כשישים תאונות בשנה, שגרמו בממוצע לשלשים מקרי מוות ולמש מאות פציעות בשנה, שיעור התאונות לנסיעה היה לאונה אחת לכל המישה מיליון שש מאות שפעים ושבעה אלף נסיעות.²⁶

אבל עובדות סטטיסטיות אינן הנורם המרכזי לחודות חברתיות, נוסף לפחד ממוות, פחדו הוויקטוריאנים ש"הרכבת עלולה להסיל את מצרבת העצבים האנושית בתוך רגע, שבריו שגויה מחרי של פחד".²⁷ בספרו *Dombey and Son*, שהתפרסם בשנת 1848, ביטא צ'רלס דיקנס (Charles Dickens) באופן ציורי וליק מתפתחים הוויקטוריאניים הקשורים לרכבות. בפרק 20 הוא שילח את מר דומבי למסע ברכבת שמתגלה כמוריה מתרדית, מכיוון שהכות והמחזרות העצומים של הרכבת מפלים בנפשו חסרת המנוחה של תנוסע אסוציאציות של "המפלצת המנוחה - מוות" מר דומבי רואה את הרכבת ככות פולש ש"כופה עצמו על דרך המרול שלי - דרכו שלי - בו לכל הורכים והכבישים, מפלה את ליבו של כל מבשול, כשהוא גורר מאחוריו צורים חיים מכל הסוגים, הנגליאים והדרגות - עם צוותה ושאהה ושקשוק - חוצב את דרכו דרך הארמה הלה, מציש בתורש ובאוויר הכבד, מגיח שנתה לונר הויס המהיר כה מבריק ורתנג הלאה, עם צוותה ושאהה ושקשוק, דרך השדות, דרך הישיות, דרך החיתה, דרך המהיר, דרך המהיר ושתה, דרך המהיר, דרך המהיר, בקרב רכבים סמוכים - הויש היר וגע כם, המהיר מתרחקים ביצע מן הנוסע, במרחק מתעצב, גע המהיר כמותו באישיית: כמו בנותיבה של המפלצת האכזרית, מוות".²⁸

ביוני 1865 גופנו הסכנות הכרוכות בנסיעה ברכבת והקשר שלהן עם המוות מוזכרן ספרותי למציאות קשה מהותית של דיקנס. בשונו מפורט היה מעורב בתאונת הרכבת של ה"South Eastern Railway" בטיקולולטי: "נמצאתי בקרון שלא עבר את הגש, אלא נתפס בצד ונותר חלי מוכר למעקה ההרוס. אני נסער, אך לא מחלים זה, שעיזיים או שלוש פה שלא נפצע, ועוד לנוסעים האחרים, חלקם גוססים, ככל יכולתו במשך כמה ארף-על-פה שלא נפצע, ועוד לנוסעים האחרים, חלקם גוססים, ככל יכולתו במשך כמה שעות, שוב לא התאוששה מערכת העצבים של דיקנס מן התאונה.

"I'm going by the Rail, my dears, where the engines puff and hiss:
And ten to one the chances are that something goes amiss:
And in an instant, quick as thought - before you cry 'Ah!
An accident occurs, and - say good-bye to poor Papa!"

Editorial, *supra* note 7 26
G.F. Drinka *The Birth of Neurosis: Myth, Malady and the Victorians* (New York, 1984) 114 27

C. Dickens *Dombey and Son*, <http://www.hn.psu.edu/faculty/jmanis/dickens/dombey.pdf> (Pennsylvanian State University, 1848 [2000]) 289-290 28

בתושפיות רבה יותר, ולכן תן לא היו אהדות במיוחד על אצולת הקרקעות, שחששה לאבד את השפעתה על האוכלוסייה הכפרית.²¹ בה בעת תרמה הרכבת לתמגברות תיכור החברתי, מכיוון שהאיצה את התפתחותה של תכרת הממונים, שלא הייתה יכולה לחיזר ללא אמצעי יעיל של תחבורת המונים.

באופן אירוני - כדי לא לומר דיאלקטי - בעוד השכונות הנהדרות יוצרת תהווה מהירה ויעילה יותר, ולכן הייתה אמורה לצמצם את שהיזום של אנשים בכלי תחבורה, בפועל היא גרמה שהם ישו בקרונות רכבת וכן רב יותר, שכן נוחות הרכבת עורדה שימוש תכוף בה.²² מכיוון שהרכבת משכה אליה בתהמה מספר חיל וגרל של נוסעים, שהשקעו יותר ויותר מזומנם בניסיון, היא התליפה את הכררות והספונות כמקור המרכזי לפציעות, להאונות ולאסונות קטלניים.²³ לפיכך, אנשים לא רק התגשו, אלא גם נבולו מהאל הכל-יכול העשוי פלדה, מעלה עשן ויוקן אש, שחצה את הנוף כשהוא מוביל במהירות מספר גרול של נוסעים בתמאם קלות-המני מורכבים. הפסיתם הייתה שהנסיעה ברכבת, שנעשתה במאה התשע-עשרה לחלק מהי תימונים, מסוכנת הרכבת הטייתה מהירות, יעילות ומהירות, שינוי של הטבע, חומן ותמרות, כמו גם של תכלילה והתבררה, אבל קרונות ותחנות רכבת, שהם הצטופפו תמוני אלמונים ותמערבו זה בזה, היו גם מקור לפחד מפני פשיע. תד המכני של הנסיעה ברכבת נחשב למכביד על העצבים וגורם לעייפות ולהתקנות מהורה.²⁴

תורכ המפחד ביותר היה תאונות הרכבת, אותם מקים שבתם יצאו מפלצות תכרול משלישה כשות מתגשות זו בזו או יורדות מהפסים. "התנגשות רגצית - ענן סמך, שחור מהלילה, של קרטור מתניק - לתבת אש תובקת כל ומאלה כל - ונחילך שלישים עד ארבעים בני-אים, שעד לפני רגע נתנו כולם מהיזום ומתענוגותיהם, נתלפים לשומה של שייים חרובים ובלתי-מזוהים" תיאור זה של תאונת רכבת, שפורסם בכנת-העת *Illustrated London News* בשנת 1868, מבטא חלק מהתחושים של יליון את התפתחותה המהירה של רשת מסילות-הברזל בבריטניה של אמצע המאה התשע-עשרה.²⁵ לפיעשה, הסכנה שמשוה ישתבש בנסיעה ברכבת לא הייתה גדולה במיוחד, כפי שהתבירה סדרת מאמרים שהוקדשה אך ורק לפציעות מתאונות רכבת, שהתפרסמה בינואר 1862 בכנת-העת הרפואי ה"קורתי *Lancet* מאוחר יותר באותה שנה יצאה סדרת מאמרים לאור שגיה כנגיליו נפרד וכתה בתפוצה רחבה בקרב אנשי רפואה, במאמרים אלה הצינו צורכי ה"קורתי *Lancet* לנתח את הריאות הרפואיות הקשורות לפציעות-התקונות תרונות ברב התוצאות הבריאותיות השליליות שיש לנסיעה ברכבת, ומאמרים נפתחו

P.S. Begwell *The Transport Revolution* (London, 1988) 113-114 21
Bartip & Burnam, *supra* note 17, at p. 86 22
Mendelson, *supra* note 10, at p. 36 23
Harrington, *supra* note 15, at p. 249 24
Freeman, *supra* note 17, at p. 85 25

Punch הטייר חסירי *Punch* בשנת 1851, והמובא ב"פ 86 בספרו של Freeman, מביט את הפחדים שצורדה תנסיעה ברכבת בשעתה בדרך המוריסית יותר:
25

מרוכזות בכאב העמיקי לבוא, רכאב מורגש אז באופן תמור, וההלם הנגמם מכך למערכת עצום בדרך-כלל.³¹

כעבור שנתיים, בספרו *On Railway and Other Injuries of the Nervous System*, אריקסן כבר אינו מוכיר את האפשרות שרעיונות מפתוידים גורמים חלם במקום זאת, תועות לצמוד-השדרה הוא הגורם חלם למערכת העצבים, אך כיצד זעזוע גורם חלם אריקסן מצייט הסבי בעזרת אנליזיה:

”כיצד קורה שהשתולולים, הריציות, המהלומות או חזעווצים הנגממים להחטי- השדרה משפיעים ישירות על פעולתו – זאת איני יכול לומר בוודאות. איננו יודעים מודע מכת פטיש כבדה תנחתה על מגנט חזעווצת, מערצרת או אפילו מסלקת מתוכו את הכוח המגנטי, אך אני יודעים שאלה הם פני הדברים, וכי הברל המאבר את כוח המגנטי, כך, אם צמוד-השדרה סופג זיעור, פלסילה או זעווצ עקב מכה או מהלומה כלשהו לגוף, אנו מגלים שהכוח העצבי מנוצר במדרה מסיימת אל מחוץ לגוף, ושילה, באופן מסיימ, איבד כוח-עצבי. איה שנינו מויד, אם בכלל, הוחדשה במבנה העצבי וגרם לתופעה זו – על כך איננו יודעים יותר משאנו יודעים מה קורה לגונט כאשר הוא סופג מהלומה, אבל אנו יודעים שההרשה שנינו בפעולתה של מערכת העצבים בריוק כפי שאנו יודעים שהיה שנינו בפעולת המברל כאשר אנו צדים לאובדן כוח המגנטי.”³²

כפי שאנו רואים, בשנת 1866 אריקסן במקום את האובדן – הפחות באנריה עצבית – בלכבו של החלם והזעווצ לצמוד-השדרה, במלתויו של, בגלל התאונה ”איבד [החלם] אנרגיה אורגנית, יכולת מנטלית וכושר עבודה.”³³ חסקט של גרוש ברעיון האובדן, נוסף לסיגי האובדן שהוחרו, הוא מתייחס גם ל”אובדן כוח מוסר.”³⁴ אז באופן כללי יותר, ל”אובדן כוח”³⁵ וכן ל”אובדן של פעילות גופנית.”³⁶

מעבר לאותם המיונים נכירים לעין, אריקסן מניח אובדן ”עמוק” יותר, שאותו הוא מתאר באמצעות האנלוגיה המוכרת בצייטוט לעיל, אנלוגיה זו מלמדה את מערכת העצבים ל”שדות-כוח, בדומה לאופן שבו נתפסו שדות כאלה במכניקה בומני, ומדגימה את השפעתה הרבה של השיבה במושגים של אנרגיה על החשיבה הרפואית באותה תקופה, המכניקה נחשבה אז לתחום המדע המתקדם ביותר, ומושגיה היוו מקור השואה לתחומי דע אחרים.”³⁷

31 *Ibid.*, at pp. 101–102
32 *Ibid.*, at pp. 94–95
33 *Ibid.*, at p. 97
34 *Ibid.*, at p. 122
35 *Ibid.*, *ibid.*
36 *Ibid.*, at p. 128
37 M. Klein “Mechanical Explanation at the End of the Nineteenth Century” 17

ג. דיאלקטיקות המדעיות: השפעת הטכנולוגיה על הרפואה

אריקסן, ועמו הקהילייה הרפואית בבריטניה, היה מאבחה את דיקנץ כמי שטובל מהלם, אף שמשפעות המונה היחה שונה כפי כל רופא. אריקסן הניח כי מה שקרה במערכת העצבים ברגע התאונה דמה למה שקרה בחוץ על הפסים או בקרון בתוך המנוגשה הרכבות, ככך במהירות הרביעית של ספר הלימוד הפולילי של *The Science and Art of Surgery* משנת 1864, שפורסם שנתיים לפני הספר של על פציעות מתפורעה רכבת, הוא הסביר: ”ההשפעות הכריאוריות המיידיות, או חלם, מורכבים מהפועל לתפקוד של מערכת כלי הדם, הנישמה העצבים, שבמטמרתה מופרת פליוניית הפעילות של האיברים החשובים של הגוף.”³⁸ (ההדגשה במקור.) כפי שנינוכח האונה תרכבת משבבת באופן פתאומי את התפקוד ההמוני של מערכת העצבים בריוק כשם ששיבשה את ההגונה ההרמונית של הרכבות על המסילה.

בשנת 1864, לא זו בלבד שאריקסן מציג הקלה פנימית סמויה במונחים של האסון ההציוני, הוא גם מויע שיש אנשים שמתשבה על פציעה ברגע התאונה דיה שייגרם חלם חלם. במקרים אלה, החלם והתסמינים שבמקובליו הם תוצאה של מחשבת מפתחה מאור, ומערכת העצבים מושפעת ממצב נפשי, ו”לא מפציעה גופנית:

”אצל אנשים בעלי אופי ביישן מאור או פגיעות עצבית רבה, ובמיוחד אצל נשים וילדים, פציעה זניחה מאור לייצר דרגה קיצונית של חלם למערכת העצבים – למעשה, עצם ההשבה מפני פציעה עליו, מבלי שתגרם פציעה כלשהי בפועל, לגרום להסמנים של חלם בדרגתם הקיצונית ביותר. קרה שאנשים ובהלן עד מוות ממש מבלי שתגרם חלם פציעה כלשהי בפועל. הלך-הדוח הוכן הפציעה משפיע משמעותית על מערכת העצבים, אם התולה מחוץ לבהרה שתגרם לו פגיעה, כמתנה לחתך ריאשוך בניתוח, מלוא תשומת-ליבו

M. Trimble *Post-Traumatic Neurosis: From Railway Spine to the Whiplash* (UK, 1981) 28
38 J.H. Enchsen *The Science and Art of Surgery, Fourth Edition* (London, 1864) 101

על בסיס ריצונויותיו של הלמהולץ, כתב הנורולוג הנרמני, מוריץ היינריך רומברג (Moritz Heinrich Romberg), ביו השנים 1848 ו-1852, מודרך למחלות עצבים (A Manual of the Nervous Diseases) במדריך זה הסביר רומברג הפניות עצביות שונות כגורמות מתנועת לא-מאוזנת של השמל בעצבים - תנועת-יתר או תנועת-48

כך, ברומה לתפיסות של רופאים ומדענים אחרים בתקופתו, שיקף דימוי תחילת של אריקסון את עולם השכנועיות והחינוך, בהשליכו אותו אל תוך העולם הפנימי הסמוי של מערכת העצבים באמצעות אנלוגיה שמדמה את התאונה לאירוע שבו אנרגיה, או כוח עצבי, נדרקים אל מחוץ לגוף בתוך-העצב של התאונה, כלומר, על-ידי פליטת אלים או גפילת, על-ידי הסבר זה, סיבה מצב העצבים הירוד של החולים היא הפגיעה של הכוח השכנועיות בגוף האדם ובהערכת העצבים על-ידי גיסה אריקסון לספק הסבר שיברור כיצד שלשול קטן ברכבת, שלא גרם פגיעה גופנית גופנית כלשהי, יכול להפוך אדם בריא לשכר-כל באמצעות תהליך מושהה וסמוי.

הפחד מפני אובדן נסתר של אנרגיה לא היה מוגבל רק לעבודתו של אריקסון או לבריטניה הוויקטוריאנית, בכל אירופה, עם גיסה הזוהר הראשון של הטרמולוגיה, גרמן הרעיון של אנרגיה לסמל של כוח שייכים בכל דבר; חומר או בעל-חיים, בני-אדם ומערכות העצבים שלהם. רופאים, הוגי-עצב ומדענים רבים באירופה של שנות התש"ו-עצירה העסיקו את עצמם בשאלה אך לשמור את אנרגיות העצבים בתורת שבת זו לנכות מה שהם הפסידו כסכנות של אובדן אנרגיה שגורמות על-ידי תהירות המנועים המודרניות הממורכבת ועל-ידי התייעוש. אובדן אנרגיה זה הוא שגורים, לפי השענות, להפניות עצביות, להשישות ולעייפות, שנתפסו לעיתים קרובות כסימן של גיוון.⁴⁴

מחדש גם בעצבים, תגוף תהי מייצר חום באמצעות בעירה בדיקו כפי שקורה בתווך; צמילן נחפז לטכר בצמח ובבעל-חיים בריקו כפי שקורה בבית-חיהווי"ת.⁴⁵ "On the Mechanistic Interpretation of Life" Disease, Life and Man: Selected Essays by Rudolf Virchow (Stanford, 1858 [1958]) 102-119 Harrington, *ibid*.

Ibid, at p. 47 43

44

J.E. Chamberlain & S.L. Gilman (eds.) *Degeneration: The Dark Side of Progress* (New York, 1985); Drinka, *supra* note 27; F.G. Gosling *Neurasthenia and the American Medical Community 1870-1910* (Urbana and Chicago, 1987); R. Kraft-Ebing *Nervosität und neurasthenische Zustände* (Vienna, 1895); T. Lutz *American Nervousness, 1903: An Anecdotal History* (Ithaca, 1991); R. Nye *Crime, Madness and Politics: The Medical Concept of National Decline* (Princeton, 1984); D. Pick *Faces of Degeneration: A European Disorder, c. 1848-c. 1918* (Cambridge, 1989); B. Sichenman *The Quest for Mental Health in America, 1880-1917* (New York, 1980); S. Wessely "Neurasthenia and Fatigue Syndromes" *A History of Clinical Psychiatry: The Origin and History of Psychiatric Disorders* (G.E. Berrios & R. Porter eds., London, 1995) 509

המכניקה עצמה הושפעה מהרצאות המפורסמות של הרמן פון הלמהולץ (Hermann von Helmholtz) לפני אגודת הפיסיקה של ברלין, בשנת 1847, על החוק הראשון של הטרמולוגיה, חוק שימור האנרגיה. הלמהולץ הסביר שאנרגיה אינה יכולה להיווצר או להיעלם; עבודה (Arbeit) על מערכת יכולה ליצור בריקן אומה תוצאה כמו תוספת חום, מכיוון ששנייהם אמצעים להעברת אנרגיה למערכת. כפי שהדגיש אנטון רבינבאך (Anton Rabinbach), מאמר רב-השפעה של הלמהולץ הפך את האנרגיה (ברלמנית: Arbeit) ל"מושג אוניברסלי בסיסי לכל חומר ואנטיגמלי להסברת כל העקרונות המכניקיים.³⁸ לידיו של הלמהולץ, שילב הבחין בין "כוח עבודה" (Arbeitskraft) של חיות, בני-אדם או מכונות, והי "Arbeit" כוח מכונת, "התשתית של כל מהשכונות ופעולותיו" וקדם לכל "עבודה" (Arbeit).³⁹

תפיסות של הלמהולץ לחוק הראשון של הטרמולוגיה קשור באופן הדוק לפיתוחו של מניע הקיטור, שהתקדו העיקרי - תפיסת חום לתנועה - שימוש אולי מקור השראה לגיבוי החוק. רעיון האנרגיה והתנועה שיצרו האפסודיות הגלומות בסכנועיות וביצור העשייתי סיפקו את הרקע לתפיסה שתרגמה הכל לאנרגיה או כוח (Kraft) ולעבודה (Arbeit). וכך נתפסו גם תגוף המוח ככוחות לחולץ אוניברסלי שבו אנרגיה נתפרת לכוחות מכניים, כפי שפירש רבינבאך בתיכורו החשוב *The Human Motor*.⁴⁰ Ann Harrington ציינה כי בתקופתו של הלמהולץ לא חשבו מדענים על מכונות ככל אופק של גלגלים, גלגלי-שיניים וגלגלות, אלא תפינו אותן כשרות של כוח, מכיוון שהכונות נתפסו כשרות של כוח ונכדנו כמנועים של אנרגיה, גם אימפולסים עצביים בתוך התנועה באותו אופן.⁴¹

כדיא אולי לתסוק שלמהות נביעת המוניטין המדיעי של הלמהולץ מהלומותו למכניקה בשנת 1847, הוא תכיש לביעה להיות רופא ומונה לפורפטר לפיזיולוגיה בקונגולברג בשנת 1849. כעבור זמן קצר התקדים דומים בכון וברלייבלרנג. חוק ניכר מצטרפו עסק בנסיונות למודד מעבר אנרגיה בארוגומימים, ככלל זה כמות. בשנת 1847, השנה שבה נשא את הרצאות החשובה, עלה בידי למדוד את מהירות ההולכה בעצבים, והוא השווה אותה לחשמל.⁴²

Centaurus (1972) 58; A. Rabinbach *The Human Motor: Energy, Fatigue, and the Origins of Modernity* (New York, 1992) 45; G. Bachelard *The New Scientific Spirit* (Boston, 1984) Rabinbach, 1992, *ibid*, at p. 53

Ibid, at p. 55 39

Ibid, *ibid* 40

Hitler (Princeton, 1996) 8 41

A. Harrington *Reenchaned Science: Holism in German Science from Wilhelm II to*

Hitler (Princeton, 1996) 8 42

supra note 27, at p. 46 42

הרעיה תבילוג הנדבתי המפורסם Rudolf Virchow, תוך שימוש בכל אוסף המפורסות והאנלוגיות של תקופתו, כי "אותו סוג של תהליך חשמלי המתרחש בקו חשמליך

הוא מגיה שהולקת המפתחת לאורך זמן, וזן ששכנע את הקורבנות חסרי המלך לתת שם שמצבם משתפר - לפני ההיזדרדות הסופית. בכל מקרה, אריקסן היה נחוש בדעתו שבשום שלב לא היו הקורבנות נטולי הסמינים להוליון. לשיטתו, אילו היו הקורבנות נברקים במקבולת בכל נקודת-זמן אחרי התאונה, היה אפשר להבחין בראיות לפגיעה בוחטי-השדרה.

אריקסן מבייל בין הפערות הנובעות מאובדן ארגיה עצבית בעקבות הלם ודלקת בוחטי-השדרה לבין הסטייה, שאותה הוא מזהה כהפיעה של נשים, ובשום כך אין להייתוס אליה כבוכה-ד"אש. מכיוון שהיה מודאג שבא הפרשו המסמינים של זעצוע בעמוד-השדרה, בשעות, כהסמינים של הסטייה, הוא לץ לכל ניסיון להתייחס להשלכות של תאונות רכבת כהיטסדיות, והגיש שהיטסדיה היא "מחלה של נשים, ולא דווקא של גברים, ויותר של נשים צעירות יותר מאשי עסקים שקוללים, פצילים ומעשיים. במקרים נבקל, בעלי דמיון או רגשיניים יותר בעלי דמיון, בעל הוגלות עסקים נמרצים, פצילות מנטלית רבה אלה, שבהם גבר שיעשה חיל בחייו, בעל הוגלות עסקים נמרצים או לרגשות או לאישקט וצטבנות מקומית ומרין, שאינו נהוץ בשום אופן להתפרצויות או לרגשות או לקניות, של אנשים שנושאים להזדגש משום סוג, גבר פצעל שקלית, מודגל לשליטה עצמית, מכור לעסקים ובריא בנופו, גבר אשר לפתע, בפעם הראשונה בחייו, לאחר שסבל מחלם חמור למערכת, מוצא את עצמו סובל משיטרת הסמינים שמעדיים על פגיעה רצינית ועמוקה במערכת העצבים - והם הנוגיו לומר שאם כזה נעשה לפצע היטסדי כמו עדה חזלת אהבתו"⁴⁴ מובן מאליו שהתשובה ההוגיוית המתבקשת לשאלה הרסודית הזנה שלילית, ולמעשה, אריקסן מברין על כך במפורש בהמשך הטקסט.

לסיכום: השינויים של אריקסן בספרו *On Railways and Other Injuries of the Nervous System* משימעויה לקורבנות. הוא עושה זאת על-ידי הגנת הגורמים הלם כפויים, ולא רגשים, בעלי השלכות גופניות, ולא נפשות, ואת ההלם כפונע באנשי עסקים נמרצים, ולא בניטות חולות אהבה. מושגים של פסיקה ומגוד משמשים את אריקסן להיאור הלם כפגיעה המתקיימת התייחסות רצינית, ולכן כראייה לפיזיניים, בניגוד להיטסדיה, המוצגת כנשית ומיוגית. לכן אריקסן מנסף פורנויות מפורדה, שמציגה את תוצאות הפגיעה בעמוד-השדרה כבלתי-רצונית כמעט לריפוי: "מעולם לא הכרתי חולה שהחלים באופן שלם ומוחלט. כך שדוד למצב להבריאות שמונה נהנה לפני התאונה, במצב שבו התמגינים שנבעו מהחלקה הכרונית בוחטי-השדרה ובהמבולות שליו, והפגיעות בתשיות שנבעו ממנה התקיימו במשך שנים-עשר חודשים"⁴⁵ (ההדגשה במקור).

הצמרות מכלילת מסוג זה וסמנת הדיון האטיולוגיה האורוגנית של אריקסן עומדות בניגוד גמור לעמדה שפרסם רק שנתיים קודם-לכן או טען שהגורם המכריע לגבי השלכות ההלם הוא הלך-הדוח של הקורבן בזמן התאונה, והתייחס לפגיעה של מערכת העצבים כרי להסכרי אך "ידגה קיצונית של הלם למערכת העצבים" יכולה להגרום בתוצאה

47 Erichsen, 1867, *supra* note 1, at pp. 92-93.

48 *Ibid.*, at p. 138.

כאשר בתונים אותו מוזרת זה, רואים שרעיון חוללם של אריקסן הוא דוגמה לאופן שבו תלחלו הודות תברותיות רווחות להיאוריה הרפואית-המשפית. באופן אידוי - או שוב, דיאלקטי - העצפה שאריקסן מציג בעזרת האנלוגיה הפסיקלית וזיא למעשה הסבר לאי-מבוסס המתיימר לחשוף את השכבה הסמויה של פגיעות עצביות ולנבאם באמצעותן את המסמינים שלהן. למעשה, התיאורית שלו מספקת יציר מיוגיו של רגע פלאי אחד שבו בריאות נופכת למחלה, אך במקום להציג את המסבר הזה כהעשרה בלבד, הוא מציג אותו כעובדה מדעית מוצקת על-ידי העמקת שפת הפסיקה למערכת העצבים ועל-ידי שימוש במונחים שמסויימים את הללם כאירוע הגורם לאובדן של אנרגיות עצבים.

אנלוגיית המנגט אינה מספקת הסבר ממש למח שקורד במערכת העצבים, אלא נותנת לגיטימציה לאי-היכולת להסביר את הסמיני ההלם שבהם הבויון אריקסן על-ידי הצגת ראייה לאי-יכולת דומה בתחום מדעי המקדם יותר. לא זו בלבד שהמודל של אריקסן למח שקורה בזמן הלם הינו מטפורי, אלא שהמטפורות משמשות כראש ובראשונה להמקמת העובדה שאין לו כל הסבר לכריחת אותה אנרגיה נתמצאת להנהונו בפיסיס החלם. המיטב שביכולתו לעשות הוא להצביע על אי-יכולתם של הפיסיקאים להסביר תופעה מקיבלת, הקשורה לאובדן של כוח מנגטי.

למעשה, אריקסן מוסיף אנלוגיה נוספת, המקבילה את החוליה-הסובל מהלם עצבי לשעון שנפל על הרצפה וקפצו נשבר אף שזוכרכונו נשאר שולמ. בהייעצו על הסבר שקיבל פעם מישן, אריקסן אף טוען שדווקא כאשר הוכרחת שודדת את הנפילה מבלי להיטבר, בלומר, כאשר לא נגרם לנוסע נזק גופני בראח לעיון - גובה הסיכוי שהמנגנון הפיזי של השעון - או מערכת העצבים של הנוסע - יניקון נופילתו.⁴⁶ בהייתו של אריקסן באנלוגיות המנגט והשעון לא היתה בודא מקרית. כשני המקרים בוחלת כוח הגורמת להיזעלות של כוח, פעולה חזקה הגורמת תולדות או עצירה, הנוסע הבריא נעשה חולה מכיוון שהתפעלה עליו אנרגיה רבה שגורמה להיזעלות אנרגיה, כל מרכיבי האטיולוגיה ניתנים לכימות, האנרגיה המסנוולוגית כמו האנרגיה העצבית, ולכן סיפור המחלה על-פי אריקסן הוא סיפור של כמות - עודף חוסר גם יחד. על-פי הפואה המודרנית אינה רואה כמותית מאפינת את היישה המודרנית לפתולוגיה.

התופעה שיש בה חריגה כלשהי, כמותית בלבד, מהנורמלי.⁴⁶ כמובן שיש תכל משמעוית בין בריחת אנרגיה עצבית כבוי-אם לבין מנגט שספג מכת פטיש: במקרה השני מתרחש אובדן של הכונות מנגטיות ממש ברגע שבו המנגט סופג את המכה בעוד האנרגיה של בני-האדם אינה נעלמת בהכרח ברעח התאונה. כפי שהוגים המקרה של מר סי.וי.א., שתואר בהחילת המאמר, בני-אדם עשויים לאבד את האנרגיה שלהם באופן הדרגתי, ורק כעבור זמן מרצע מטיאומה, אריקסן מפנה על אי-התאמה זו שבין שני הלקי האנלוגיה שלו על-ידי העלאת השערה בדבר דלקת נסתרת בוחטי-השדרה

45 Erichsen, 1867, *supra* note 1, at p. 94.

46 G. Canguilhem *The Normal and the Pathological* (New York, 1991).

ליכרת עלייתו, אך גם לא היו מכוונות, הודותה האחריות שנקבעה במשפט המקובל על-מנת שתוכלל בה גם את התעשיינים, שהיו בעליהם של המכוונות שברמו פיציות. היה גם חברל משמעותי בין מקרים של פיציות אישיות, שבהן היו מעורבים שני אנשים פרטיים, כגון אלה שבהם דן המשפט המקובל, לבין מקרים שבהם הגיש אדם פרטי תביעה נגד תאגיד. התאגידיים היו עתירי ממוין, ולכן יכלו לפצות את הקורבנות בניגד רשלנותם.

כפי שראינו, חרבת וחתה המכונה המפורזת ביותר בתקופתה; תתאגידים תגודלים ביותר ותעשיירים ביותר הפצילו אותה; והאונותיה גרמו פיציות לאספר הגדול ביותר של נפגעים. מכיוון שכך, כפה הווק אחריות מוגברת על חברות הרכבות וזאת בהן את האחריות לכל גוף קמפבל כבר הייב את חברות הרכבות לשלם פיציים לנוסעים שנפצעו או נהרגו בהאונות רכבת, אם כי לא רדש מהן פיציים לעוברי הדרך.⁵² נוסף על כך חוקק הפלמנט הקנות בטיחות שהחברות הרכבות חייבו לקיימן, כגון ה"חוק למען המדרת טובה יותר של הנוציע ברכבות וכתעלות" (Traffic on Railways and Canals An Act for the Better Regulation of the), שתוקק בשנת 1854.⁵³ כעבור עשור, בשנת 1864, הודתה חוק קמפבל באמצעות תיקון שרדש מהחברות הרכבות לפצות את כל הקורבנות של תאונות. כפי ש'Allan Young מוודות: "בישנה שלאחר-מכן פסקו חברי-נוסעים יותר משלש מאות אלף לירות אנגליות לאגשים שנפצעו ברכבות."⁵⁴

נראה שהתקדים הנוקשים לגבי רכבות נוצרו להגן על הנוסעים, שהיו אנשים פרטיים, מפני התאגידים, ולמנוע את הפיכתם לקורבנות של הכוח המדהים שנוצר מהשילוב של טכנולוגיה מודרנית וזמות קפיטליסטית. עקב כוח ההיס הגלום בטכנולוגיה, שהפחית כל-יכך את הוויקטימיות, נתפסו יוזמות כלכליות שהיו קשורות לרכבות אומנם היוזמות מקדמות ומייטבות עם הקהילה, אך כיוזמות שהחייבו הסדרת באמצעות חוקק על-מנת להגן על אלה שהן היו אמורות לשרדם. במילים אחרות, היה צורך לרסן את האונות של הקפיטליזם והטכנולוגיה באמצעות פיקוח חזק על השקעות, אישיות של רף בטיחותי גבוה ורפיית משטר של אחריות מוגברת, ותפקיד הפסיקה היה לפצות את אלה שנפצעו מהטכנולוגיה המודרנית למרות כל האמצעים החוקיים. פיציים היו מרכיב חיוני במסגרת זו. הזכס כי האונות הן סיכון בלתי-ימנע בטכנולוגיה מודרנית, אך משמעות כמות העצום הוא שאפילו תקלה או שעות קטנות עלולות להוביל לאירוע מוחדי שבו ייהרסו חיים רבים. בבסיס דיגי תגויקו שמר אם כך פחד עמוק מהסכנות הנלוות כמותה העצום של הטכנולוגיה המודרנית, שעלול להתפן למציאות פסיכית בתוך רגע בודד של התנגשות רכבות.

הפחד מפני תאונות והחכרה ההולכת וגוברת שתאונות אינן חריג שניתן למנוע את הווצרותן על-ידי אמצעי החירות ובטיחות מתאמיים, אלא הן חלק בלתי-נמנע מעולם

51 Mendelson, *supra* note 10, at p. 47.
52 Bagwell, *supra* note 21, at p. 178.
53 Mendelson, *supra* note 10, at p. 47.
54 Young, *supra* note 10, at p. 17.

מייצגם התחרה". לא ברור מה היה יכול לגרום לשינוי כה משמעותי בין השנים 1864 ו-1866. ייתכן ששיקולים משפטיים מילאו תפקיד מכריע בניגוד עמדתו האורגנית החד-משמעית בשנת 1866, מכיוון שדיק עמדה כזו אפשרת לתובעים לקבל פיציים במסגרת דיגי תגויקון הבריטיים.

תפיסתו של אריקסן כי חלם מוביל להסמינים באמצעות דלקת נסתרת בחושי-השדרה סיפקת למותייגים בתביעה משפטית תיאורית שיקושיית מאוד של סיבתיות. ראשית, תיאורית זו תגיחה סיבתיות חוטרת בין התאונה לתסמיני הנכות בנותנה אישור לאופי הגופני של התגיצה. זה היה חשוב במיוחד, שכן בשנת 1861, רק חמש שנים לפני פוסוס ספרו של אריקסן, סירב בית-המשפט לכסוק פיציים בניגד גוף נפשי במשפט של *Mahy v. Magill*, ובכך יצר את הבסיס להולטה שהפריעה נפשיית לברה אינה מוכרת משפטית כגוף.⁵⁵ אריקסן המשיג את הקשר בין התאונה לתסמינים המוחיים של המדי שריות את, כלומר, במונחים של אורגני. שלישית, מכיוון שהישונויים הולקתיים האורגניים בחושי השדרה היו פנימיים, לא היה אפשר לתבדדן בהם מבחוץ. זה הצדיק את חוסר היראות האובייקטיביות במקרים אלה. רביעית, אריקסן הדגיש בהם מבחוץ. זה הצדיק את חוסר היראות השפעתו, באופן פרדוקסלי, המורים באופן ניכר מפציות גליות. אין ספק שהיו אלה להשלכות המשפטיות של ספרו של אריקסן, הריב יותר משפעתו המרעית גרידא, שתעניק לספר פופולריות רבה כל-יכך בתקופתו.

ד. דיאלקטיקות המשפט (juridification): השפעת הטכנולוגיה על המשפט

היסטוריונים של המשפט מסכימים כי החום דיגי תרשלנות הישפט רבות מריבוי התאונות שגרמו מכות תצטייתיות. כפי שניסח זאת Lawrence Friedman, "את התולדת של דיגי תגויקון תמודדניים יש לייחס למהפכת התצטייתית, שלמכוונותיה יש יכולת מופלאה לרסק את המנה האנושי."⁵⁶

בשנת 1840 למדת ועדה מלכותית את הנושא של האונות תצטייתיות וחוקק רשלנות ואחריות, וכעבור שש שנים חוקק תפולמנט את ה"חוק לפיצוי משפחותיהם של אנשים שנהרגו בתאונות", שגודע בשם "חוק קמפבל" (Campbell Act). תאונות תצטייתיות תוסדרו באמצעות חקיקה משום שהיו אירוע מודדני שלא נוצפו על-ידי המשפט המקובל. תוסדרו באמצעות חקיקה משום שהיו אירוע מודדני שלא נוצפו על-ידי המשפט המקובל. תוסדרו באמצעות חקיקה משום שהיו אירוע מודדני שלא נוצפו על-ידי המשפט המקובל. תוסדרו באמצעות חקיקה משום שהיו אירוע מודדני שלא נוצפו על-ידי המשפט המקובל.

49 M. Chamallas & L.L. Kerber "Women, Mothers and the Law of Flight: A History" 88 *Mich. L. Rev.* (1990) 814.
50 L. Friedman *A History of American Law* (New York, 1985) 467.

למרבית העניין, רק שלוש שנים קודם-לכן, במהדורה השנייה של ספרו, תיאר אריקסן את גישתו שלו למשפטים בהלכי פיצויים באופן הבא: "בביצוע אבותה דצי שאדם יתבונן בחולה באותו אופן שבו עורך-דין מתבונן ביצי המטרב לזכר על זוכן העדים. על-לך להביא בהשבון שלפניו את שאינו נוטה לומר את האמת. משימתו היא לחלץ את האמת."⁶⁶ הוא יצא למומחים הרפואיים להבחין בין סימנים אובייקטיביים – שניתן לאמתם באופן הלתי-חלתי בחולה, לבין הסימנים סובייקטיביים – המבוססים אך ורק על דיווחיו של החולה עצמו ואינם ניתנים לראיות עצמאי. אריקסן הפציר במומחים להתבסס על סימנים אובייקטיביים שמעבר לשליטת החולה, שלא ניתן להגיד בהם, בין אם הם רצוניים ובין אם לאו. על-מנת להגיע להלכה זו, נראה כי אריקסן עצמו נפל קורבן לגימיקה שבה המפטי, בהציעו לרופאים תפקיד בהלכי, תופך פראקטיקות רפואיות למשפטים.

לנסיגו של אריקסן ברבות-המשפט היתה בהחלט השפעה עליו, אם משווים את מהדורות 1866 של ספרו לזו שיצאה בשנת 1875, ניתן להבחין שפרט לשבוע-עשר המקרים שנוספו לארבע-עשר המקוריים, נוספו גם התייחסויות למשכרת הנוחים שבין מומחים רפואיים לפרקליטים ולביעה שבהתמודדות עם הגופה של החלים לגבי תסמיניהם, תסמינים מדומים, התחזות והסתרת מולות שקדמו להאונה.⁶⁸ במקלותיו של: "גישתו רב במשפטי פיצויים בגין האונות רכבת ירשים אומנם בוודאי בכישר המצאה של המין האנושי יותר מאשר בנותו."⁶⁹

לסיכום: המודרניזציה בריני ניקון והתקדקה הכופה אחיזה מוגברת על הכרות חרכבות אימצו את הרפואה אל חיק המשפט. מצד אחד, חיבוק דוב זה סיפק לרופאים הומוניולות להופיע בבית-המשפט. מצד אחר, ודירות החלך המשפטי השפיעו על הפרקטיקות הרפואיות. במקום שמומחים יבדוק חוליכם בפרטיות של המרפאה, שבה ניתן להגיע לבאבות שונות וליישב חילוקי-דעות בצנעה, בין הרופאים לבין עצמם, נחפכו הרופאים לחלק ממופצפ ציבורי שבמסגרתו פנו אל עמיתיהם כאל יריבים וביקשו להרשים תביי-מושיעיים ושופטים. שינוי זה בפרקטיקות רפואיות, כאשר הוא נעשה במסגרת משפטית, הוא הפך השינוי של משפטי הרפואה. כלומר, משפטי הרפואה משנה את המשפט עצמו, כפי שראינו בפרק הקודם, אך הוא משנה גם את הרפואה שהמשפט מבקש להיעזר בה.

כפי שראינו, הרופאים היו מודעים לשינויים שנוצרו בפרקטיקות הרפואיות עקב מסגרת העבודה המשפטית שבה פעלו, וחשו שזם מוקים למעמדה הציבורי של הרפואה. השפעתו של התחום המשפטי על הרפואה ומדעותיה של הרופאים להשפיעות הללו מורגמות באמצעות אריקסן בספק לנו את שתי הגרסות של ספרו: המברלים בין המרסות השונות המושיעים חלק מהשפעות התייחון המשפטי של רופאים על חשיבתם וכוונתם, וגם תובנות מעניינות לגבי האופן שבו החלך המשפטי משפיע על כל הנספלים בו חלק. אך הדיאלקטיקה של המשפט בעלה בעיה נוספת שיש לתת עליה את הדעת, אם כי

⁶⁶ *Enghsen, 1875, supra note 2, at p. 282.*

⁶⁷ *Ibid.*, at p. 287.

⁶⁸ *Ibid.*, at pp. 280-292.

⁶⁹ *Ibid.*, at p. 287.

לגבי התובע הוכיח אריקסן לקוראיו כי במשפטים הנונים בפיצויים בגין חלם, התובע הוא "אדם שבור בגופו וברוחו, שהודד למצב של נכות עצבתה".⁶⁴ במהלך החלך המשפטי, אדם זה נאלץ לא רק לעבור בדיקות מושיעות, אלא להיות מוכה לעיר שהמשפט מתגלגל בה, ושם הוא נבדק שוב על-ידי המומחים הרפואיים משני הצדדים. התיעור של אריקסן את האופן שבו בדיקות אלה מתנהלות חושף בבירור את העדפות שניתנה למימד המשפטי על זה הרפואי:

"לעיתים הבדיקה היא בעלת אופי מומשך ומחוקק במיוחד – בהחלט שונה מאוד בכל המובנים מדיקה רפואית שגרתית. לעיתים קרובות היא מתבצעת על-ידי שמונה או עשר אנשים שונים, שכל אחד מהם רשאי לשאול כל שאלה שעולה על דעתו ולבצע בחולה כל בדיקה שרצויה לדעתו. למעשה, בעת הקידה זו, התייעצות רפואית אינה מוצקיימת כלל. זו בדיקה של קבוצה אחת של אנשי רפואה בנכוחות האחרת. לעיתים קרובות הבדיקה לובשת, באופן מאוד לא חילמי צורה כמור-משפטית."⁶⁵

חלה הנאלץ להתמודד עם מומחים עוינים חש שהוא חייב להוכיח להם כי אינו מתחזק. מוצנם היחסי סובל מחלם הוא רבנו ונוטה להתנגח באופן לא טבעי, תוך שהוא יוצר רושם בעילי ביותר.⁶⁶ תהליך דומה, פחות או יותר, מתרחש כאשר החולה עולה לדוכן העדים.

"בית-משפט תומה אדם בזה בו, תבי-מושיעיים פקפקי ממבטין בו ושופטי ספקי ברוך אותו; הוא נתון לחקירת של עורך-דין דידותה מטעם תבי-יעה ועורך-דין הננה עיניו; הוא מחוייב למסור תיאר של כל פרטי המאונה, וליחל, אחד לאחד, את תסמיניו; לספר כיצד הוא מעביד את זמנו, לפדוש לפני-יעה המשפט את מצבו הכלכלי, את רווחיו והפסדיו בעסקים ואת הפיסיס האנישמיים ביותר של חיי המשפחה שלו. המשפעה של כל אלה – המעמד הלא-מוכר, החקירה והחקירה הנגדית – משפיעים בהכרח לרעה על אדם שככל שיהיה כן ומעוניין לחיות נאמן לאמת, מצוי בעילי במצב של סבל גופני ודיכאון, רושם שקרי של מצבו הוא זה שמצוץ לכיית-המשפט, התופס אותו כמתחלה ואשם בהגזמה מכוונת מכיוון שמצב עצבו החמור אפילו יותר ממה שהיה בזמן הבדיקה הרפואית האחרונה, והמשפיעים אינם מביאים בחשבון את ההתרפה של המסמינים החיסריים שתיוגרו בהכרח על-ידי התשישות והמתנגשות שהוא נושאף אליהן."⁶⁷

וכך, מסכם אריקסן, "הודד שבה בא החוק לידי ביטוי במשפטי פיצויים מייקם לאנשי רפואה, מליות באי-נוחות רבה לציבור בכלל, מוכיחה את זמנם של אנשים עוסקים, והתוצאה, עד כמה שחש נוגע בהשגת צדק, מושלח במקרה הטוב בספק במקרים רבים."⁶⁸

⁶⁴ *Ibid.*, at p. 601.

⁶⁵ *Ibid.*, *ibid.*

⁶⁶ *Ibid.*, *ibid.*

⁶⁷ *Ibid.*, *ibid.*

⁶⁸ *Ibid.*, at p. 637.

ביתרונותיו של הגורם במאונות רכבת טען ז'ורדן ש"קיים בו תמיד יסוד נפשי בצורתו התמורה והאלימה ביותר. אירוע של האונת רכבת תורם לשילוב המסובות המוצע ביותר שהשכל (mind) מסוגל לקלוט. המסובים העצומים של הכוחות ההרסניים, סדר הגודל של התוצאות, הסכנה המיידית לחייהם של בני-אדם רבים וחוסר הסיכוי להימלט מהסכנה פותח לדגשות המספיקים כשהם לעצמם ליצור תלם או אפילו מוות".⁷²

בשנת 1872 פרסם דניאל האק טינק (Daniel Hack Tuke) את מחקרו על השפעת הגוף הבריאור וכוהול במטרה להאיר את פועלת הדמיון. בתקופה טינק מציין שהמחקר לכתובת המסוב היה ידיעה בעיתון על ההשפעה המרפאת של העצמוקים של שיגרון שמתם סבל, ואליהם התלוו חזעה, תבוקי כאב וכאב-שיניים – "השפעה, אולי קיורה במינה בהיסטוריה של מאונות רכבת".⁷³ וכך נתברר שחלם יכול להביא מרפא, ולא רק לגרום מחלות.

טינק סיפק ארבע מאות ושלושים תיאורים רפואיים מן הספרות המקצועית להשפעת הגפס על הגוף, לדבריו, מתוך מאה המישים וארבעה מקרים שבהם חיתה לגפס השפעה, נבעו מאה מישים מדמיון ומצפוינות עם זאת, תולק האיר של ספוד תוקיש ליתות ההשפעה של רגשות על הגוף, מתוך מאתיים ארבעים ושלוש דוגמות למקרים כאלה, נבעו מאה מישים ושלוש מפתח, כהלה, אימה או חרדה. תגובות גופניות כהלה היו עיונות, שיתוק, אבדן קול ואפילו מוות. אך לעיתים הביאו פחדים אלה לירי ריפוי משיתוק או משיגרון. באותה מידה, על-פי טינק, גם תקוות ואמונה יכולות לגרום לריפוי מחלות כרוניות.

כעבור שנה פרסם כתב-העת *Lancet* סדרה של הוצאות רפואיות מאת גיימס פאגט (James Paget) על "תוקי עצי של מחלות גופניות". פאגט התעניין בהתערה במערכת העצבים שיערה "הערתקה או תוקי של מחלות גופניות מקומיות".⁷⁴ הוא ציין שבמקרים מסוימים לא היה כפועל כל מחלה, בעוד שבמקרים אחרים היו "למחלה אפאטיים המורים באופן קיצוני, אשר במצב נורמלי של מערכת העצבים היו זניחים או לא מורשיים כלל".⁷⁵ פאגט כינה תופעה זו "גיורדומיטיס" מחלה שראו או שמעו עליהם בין מקרובי משפחה ובין מאגשים מפורסמים. יתר על-כן, כך טען, אנשים שנסו לגיורדומיטיס סבלו ממערכת עצבים בעייתית ובייחוד רצון חלש, ובעוד שתוקם היו אולי רפאים ושיקרו במחלות, היו רובם כילדים מחקים מחלות באופן לא-רצוני.

⁷² *Ibid.*, at p. 222

⁷³ D.H. Tuke *Illustrations of the Influence of the Mind upon the Body in Health and Disease Designed to Elucidate the Action of the Imagination* (London, 1872) vii

⁷⁴ I. Paget "Clinical Lectures on the Nervous Mimicry of Organic Diseases" part II, *Lancet* (1873) 511

⁷⁵ *Ibid.*, *ibid*

תקצו וזריעה מלעשות זאת באופן מעמיק במסגרת מאמר זה: המשפט מתייחס אל תרופאים כאל עדיס-מומחים שבאמצעותם הוא מייבא ידע אויבקיטיבי חיצוני אל תוך המשפט. אך עתה, לאחרי שנחשף התהליך התיאולטי, אנו מגלים שאותו מקור ידע אויבקיטיבי חיצוני הפנותק לכאורה מהמשפט כשהתנה כהוצאת המניע עם המשפט, כך, מסתבר, המשפט אינו בא כלל במניע עם אותו גוף ידע חיצוני שביקש לכבוש, מכיוון שהתנה עיקר מניע עם המשפט.

ג. דיאלקטיקה הכוח: השפעת הסכנות על הפרט והשפעת הנפש על הגוף

שאלת היחצונו של תולם העצבי היתה נושא למחלוקת מתמשכת לא רק באולמות ברני-המשפט, אלא גם מעל דפי כתבי-העת הרפואיים המובילים באנגליה בשליש האחרון של המאה התשע-עשרה. התלבשות רבה היתה לגבי הסתכלות על אירוע חיצוני, כגון האונת, כעל גורם לזק פנימי לעצבים, נראה כי פולמוס זה שחזנו במחקר הפוק תנוכה, השפיע גם על אריקסן.⁸⁰

בבריסה השנייה והמתקנת של ספוד אריקסן נחש תלם מהנישה הגופנית שאפיינה את הגרסה הראשונה, הוא משנה את הצגת דבריו בהתאם לביקורות, ומשומש את המלה "רכבות" משם הספר ואת סכנו המצוינות מהצגת המקרים. אבל מכל מקום, אריקסן תורם בהרבה המתקנת, לפחות תלוקה, לחיך הקונסוננס בריפואה תברישית, שהתנה כי תלם בעקבות האונת רכבת נגרם מבהלה, ולא מהשפעת העיוות והשליטל על עמוד-השררה. כפי שדיונו, אריקסן כבר הביע עמדה זו בשנת 1864, אך המיר אותה ברוסטר גופני של תלם בגורם הספר הראשונה, בשנת 1866. שלוש דוגמות לפרסומים שעסקו בהלם בין השנים 1866 ו-1875 – השנה שבה יצאה לאור הגרסה השנייה של ספוד של אריקסן – עשויות להמחיש את הפדרטיבה הנפשית ששלטה ברפואה הבריטית בתקופה זו, ואשר התייחסה לתלם כאל אירוע נפשי – וגשי או קוגניטיבי – שנגב מבחלה.

(א) בשנת 1867 פרסם פורדן ז'ורדן (Futmeaux Jordan), חבר ב-Royal College of Surgeons, מאמר בכתב-העת *British Medical Journal*, שזיכה אותו בפרס.⁷⁰ במאמר, שפורסמו "על תלם בעקבות ניהוחים כירורגיים ומציעות", טען ז'ורדן כי "המצב המור המפשיע על חומרת תולם יותר מכל דבר אחר הוא המציעות או הרגישות של מערכת העצבים... פויט למידת הרגישות במערכת העצבים, מולמליך לבחון את השפעתם של מצבי-חיות של התפציות בזמן הפגיעה על מירת תולם ושיבו. ברובם המכריע של מקרי תולם, סביר להניח שאימה קיצונית ולא-מוגדרת מתלווה למציעה ומחליפה מאוד את חומרת תולם. במקרים שבהם ניתן לשמור על מצב-ידה נוטה ורגוע, כמו בניחוחים כירורגיים מסיימים, ניתן להבחין בהשפעה חזייתית מאוד על תופעת תולם".⁷¹ (ההדגשה במקור.)

⁷⁰ F. Jordan "The Hastings Prize Essay 1866: On Shock after Surgical Operations and Injuries" part I, *British Medical Journal* (1867) 73–76, 136–137, 164–167, 192–193, 219–224, 257–261, 281–282

⁷¹ *Ibid.*, at p. 219

עם זאת, אריקסן מרדשיז הרק חלקם שנגרם בתאונת רכבת חזק רזי לגררם לריסטררה. הוא מספר שבשלביו שנות עבודתו בכבת-החוליה הוא לא נתקל בעולם רלו במקרה אחר של היסטוריה שנגרמה על-ידי חלקם שלא בעקבות תאונת רכבת: "הההנגשות והמכלול, חוסר הוודאות המתלולות להתנגשות רכבות, הצרות של המרכיבים, ייתכן שגם המראה של קורבנות האסון, וצרייה ורשגם מנגיל בעל אופי צמוד וחי הרבה יותר מזה שנוצר על-ידי תאונת רגילה יותר בהיה הווימום מפר, נרמה לל, נוצרייה הרמה הנבחרת יותר של חלקם נפשי המלולות אותן והמצב הריסטררי שנושה להיגרם מהן.⁸¹

אנשים היסטוריים, מהמשך אריקסן להסביר, נוטים להגזים בהיסטוריה שלהם מכלי לחיות מורדשיז לרן שגם עושים זאת. במקורם, ההגברה, החיקוי וההחמיה של ההיסטוריים הם הרצאה של "ייסורי הפחה" שאליהם נקלעו הנפגעים ברצת התאונה, או ההיסטוריים נזונוים מ"החידות הקשורות להתמוטטות הצסקי, ונמשכים עד אין סוף עם סרדות הנפש שנובעות מהחליכים המשפטיים שהחולקה נצשה מצורב בהם כשהוא מגיש את תביעת תפיצויים שלי".⁸²

כאשר קיבל אריקסן, בשנת 1875, את הצורה שההיסטוריים המופיעים בעקבות תאונות רכבת יכולים להיות תוצאה של היסטוריה הנבחרת מבתלה, הוא שב ומשתמש במונחים של אובדן, כשהוא משייך את ההיסטוריה ל"אובדן של שליטה עצמית" ו"השפעה זמנית של כוח-הרצון".⁸³ כך, נוסף לאובדן של אנרגיה העצבים שארם סובל ממנו בתוצאה של חלקם הנפוני, תאונת רכבת על-ילה לגורום גם חלקם נפשי, שבנגלול אובדים לארם גם החליטה העצמית וכוח-הרצון. אריקסן טען ששני סוגי חלקם מובילים להיסטוריים שונים בהמצתה. בהיסטוריה אין המתלה מושהית, אין המתלה הדרגתית, הכאבים מפוזרים יותר וסיכויי ההחלמה טובים הרבה יותר.⁸⁴

כפי שראינו, אריקסן משייג את סוגי חלקם הנגזרים בתאונות רכבת במונחים כמותיים של אובדן; תחילה אובדן של אנרגיה עצבים ולאחר-ימכן גם אובדן של כוח-רצון. כלומר, אף-על-פי שהשילוב המאוחר של הפיסה נפשית של חלקם בת-האוריה המופנית המוקדמת יצרה מתחים וסתירות שאריקסן התעלם מהם, הוא תופס את שני סוגי חלקם כאובדן מסוג כלשהו. יתר על-כך, אף שהוא מציג את אובדן השליטה העצמית בעקבות תאונת כחמור פחות מאובדן אנרגיה העצבים, שניהם גורמים לזכרון לאובדן של כוח מושוויר או כוח שרירים, ולפיכך לאובדן של כוח עצמתי, מכיוון שהם גורמים, בסופו של דבר, לאובדן הפנסיה, התאונות מובילות באופן בלתי-צמנע אל תחום המשפט, שם ניתן לדרוש פיצויים על האובדן.

בשנת 1882 פרסם אריקסן את הגרסה השלישית של ספרו, הפעם מבלי לשנות את כותרתו ועם טקסט זהה כמעט.⁸⁵ כעבור שנה פרסם וויליאם פייגי, שעבד כרופא בשירות

Ibid., at p. 196

Ibid., at p. 199

Ibid. *ibid.*

Ibid., at pp. 200-203

Enichsen, 1882, *supra* note 6

"בטחוני כמעט כי אשמה הוונאה שחלק מהוליים אלה מציגים תלוייה דוקא בהחליטה האופי, ולא בכוחו המעוות. כפי שאנשים אחרים אינם יכולים להימנע מנגבת או משתתיה לשיכרות, כך אלה אינם יכולים להימנע, משום שאין להם לי כוח-רצון להימנע, מהחוק להגזים תוך הונאה בהיסטוריים שלהם או אפילו להצניא כמה מהם. לעיתים קרובות קשה להבחין בין הרמאים מרצון לאלה שרמאותם אינה רצונית; אך אין לי כל יסוד להאמין שזיוף מכוון של מחלה שכיח הרבה יותר בקרב אנשים שסובלים מנסייה עצבני (serious mimicry) או מהיסטוריה מאשר בקרב אחרים. הם אומרים, אני לא יכול; זה נראה כמו אני לא רוצתי; אך למעשה זה אני לא יכול לרצות."⁷⁶

כפי שדוגמות אלה ממחישות, לאורך כל שנות השישים והשבעים של המאה התשיעי-צשאה רווחה הסכמה בין כותבים בריטיים מובילים בתחום הרפואה לגבי טיבו הנפשי של חלקם וההשפעה המשמעותית של הנפש על הגוף, כפי שניתן למצוא בהתייחסות של אריקסן להלם בשנת 1864. הגרסה של ספרו שיצאה לאור בשנת 1866 מייצגת תורה-קשות בלטה מתפיסת זו, אך היסודות השונים של הפרדיגמה הנפשית של חלקם, ששלטה בשנת הרפואי בבריטניה, ניכרו שוב בגרסת ספרו שהתפרסמה בשנת 1875, אם כי בתפקיד זושי: "השוב להבחין כי תאונה רצונית עלולה לגרום לשני סוגים-משותקים של חלקם, תלוליים להגות המורדים דיים לגורם לאובדן מחלקט של ההכרה. הואשון נפשי או מוסרי, ותשני הוא גופני לתלשקי. סוגים אלה של 'חלק' עשויים להתפתח בנפרד או להתקיים תו לצדו."⁷⁷

התופעה שאריקסן מכנה אובדן הכרה נפשי או מוסרי יכולה להיבט-אלל כל פניציה, מבחי או אלימות גופנית כלפי הריאש או צמוד-השדודת. הוא מתאר חלקם מסוג זה כנובע מפחית, בהסכירו שהפחה אינו מוביל לאותם תסמינים הנגרמים מחלקם גופני, אלא למצב רגשי שייכול להשפיע גם על גברים, אף שנתמקלים בו לעיתים קרובות יותר אצל נשים, ושהלם זה "בהיעדר מונח טוב יותר, יכול להיקרא היסטוריה".⁷⁸

כאשר קיבל אריקסן את השענה שרווחה בתקופתו כי חלקם עשוי להוביל להיסטוריה, הוא החל מכנה את ההיסטוריה "מהלה גוראה שאינה ניתנת לריפוי".⁷⁹ הוא אף השתמש בטרדות מתוך אותה פסקה עצמה שבה יצר, בגרסה הראשונה של ספרו, הבחנה זהה בין השפעות של חלקם על איש-עסקים רציני לבין השפעותיו על נצייה היסטורית חולה-אהבה, כשהוא משייב את הפסקה ומגיד אותה באופן מוחלט למשמעותה הקודמת. הוא עושה כן באמצעות השענה שעם הפופצתן של התאונות הרכבת, אפילו גבר בגיל המצטרה, שהיה קודם לכן חזק ובריא, פעיל בעסקים וכל תחומי החיים" ככול "להיעשות היסטורי, לא רק לכמה שעות או ימים, אלא לאורך זמן, למשך תודשים או אפילו שנים".⁸⁰

Ibid.

Enichsen, 1875, *supra* note 2, at p. 194

Ibid., at p. 195

Ibid., at p. 194

Ibid., at pp. 199-200

פייג' מתאר את המצב שתולים טובלים ממנו בעקבות הלם כהיסטוריה, מונח שבו הוא משתמש, לדבריו, "בהיעדר מונח טוב יותר וכלי כל של ג'וניר". עם זאת, תוך יישור קו עם הגדרת ההיסטוריה המקובלת בתקופתו, הוא מאפיין מצב היסטורי כמצב שבו יש אובדן של שליטה עצמית והיחלשות של כוח-הרצון - אובדן של הכוח המקובל לזכא ולשמור בריסון תואם את הרגשות שללא ספק מקושרים להם שונים של החיים המופנים של ה"חוקר"⁹⁰

נקל להבין למה המכוון פייג' בהתמוטטות הנוכעת מהבהלה העלולה להגרים בהתנגשות רכבות. ההתמוטטות היא של שליטת כוח-הרצון המודע על הנופש, וההתפוררות היא של ההיררכיה שכבסטרטגיה המפקודים המגופנים הנמרכים יותר כפופים לתפקודים האניגמטיים-אליים - המבוססים יותר לרצונו של פייג'. במילים אחרות, שרשרת התפקוד היא שמתמוטטת, וכך מאפשרת לכתות נמוכים יותר להביע את עצמם: "השליטה האינסטיקטואלית פוחדת באותה, והרגשות המופנים מאזורים על קומוס התודים אל תוך החיים המודעים של הפרטים."⁹¹ כך, גם פייג' מביין את המלם כמנוחה של אובדן, אובדן של כוח-הרצון ושליטה עצמית המובילים לאנרגיה, המאפשרת "לנפשו של התולה, שהתמוטרה כתוצאה מן המלם... להשתולל דרך המסגרות נמוכים שהוא נש. כשהוא שקוע בתחושותיו המופניות, תחילה דורך כל המון חלזות כל תחושה חדשה העשויה להתעורר, ותוא ער לתחושות שלגבי האדם הבריאי אינן קיימות כלל."⁹²

פייג' טען שבמהלך יום רגיל בחייו של אדם בריא במצב נפשי יציב אין לתחושות האלה את הכוח לחודר לתודעה, אבל יאם מתרחשת הפרעה נפשית פתאומית וצמורה, כמו מהסוג שיכול להתקלס להגרים מן המלם של התנגשות רכבות, איי התחושות המופניות ייצאות מצמיומן השקיעה ומפכות למוקדים של תשומת-הלב התודעה והסרת השליטה של הנפשי.⁹³ פייג' שב וחוזר על דמיון הנפש במבנה היררכי בעל קונטליקטים פנימיים מסוגים רבים, שכולם מצעירים את המטר שהלם הינו חוויה של המוטוטות השליטה עצמית, שבה "התחלילים האינסטיקטואליים הגבוהים יותר האצד... אל מוחך למערכה, ובהעצירתם או היעלמותם המגויות שמונה האפשרויות של אי-סדר."⁹⁴

במילים אחרות, פייג' מחזיק את רעיון היסוד המופני הנסתר של אריקסון, המוביל מהלם, דרך תושיה-השדרה, אל המגויים גופניים, במשפחה כמו-פוליטיים, המניחה מהפכה פנימית סמויה שבה בהלה גורמת להתמוטטות המפקודים המגויים הנבחרים יותר, האמורים לשלוט במובנים יותר. בהתאם לזוגמה האחרונה, זו משמעות המונח "הלם" לגבי פייג'. כאשר הנפש יוצאת משליטה - כלומר, מתפקודים העליונים מפקדים לשלוט בנומוכים ומפקודים נמוכים יותר תודיים בתופעותיו אל התודעה - אין לתמצלן שרמודות להם ממלאת את הנפש באופן חולך וגובר ושי-התחלה, תמודע לחלוטין לכל

Ibid., at p. 175 90
Ibid., at p. 176 91
Ibid., at p. 174 92
Ibid., at p. 177 93
Ibid., at p. 198 94

רכבת רכבות, את ספור *Injuries of the Spine and Spinal Cord Without Apparent Mechanical Aspects*, שהציג תפריה מפורטת של טיעוני אריקסון בנוגע לאופי הנגופני של המלם. כפי שנאמר כבר בדברי המבוא, פייג' הוא גיבור המערכה האחרונה הוא מסיים את תודעה הריפואית-המשפטית המתוארת כאן ואמירותיו מספקות למחזה את סימו.

בהיעדר ראיות כלשהן מניחותים שלאחר המוות, לא השתכנע פייג' מתרעיון של אריקסון בלבד פציעה נסחרת לעמוד-השדרה, העיר שפציעות בעמוד-השדרה ללא כל סימן של פגיעה בתוליות הינן ברורות מאד.⁸⁶ במקום להיס להלם כסיס גופני, הסתמך פייג' על זיורדן, פאגיש וטייק, והציג את המלם כמנוחה של השפעת הנפש על מערכת העצבים והנוף. הוא השתמש במונח הלם כזהה להתמוטטות, והסביר שלגביו, היעיון המעורפל של "הלם כללי" מציינ "איוושהו הפרעה תפקודית של האיוון או המונח העצבי ככללותו, ולא נזק מבני לאיבר פלשהו"⁸⁷ אף-על-פי שייחס את המלם לבהלה, כלומר, עשירה במקרים שבהם התפירות הקשות ביותר לתפקוד, ואפילו מוות או דיכור מהלש של תפקוד, נגרמו על-ידי בהלה ואך ורק בהלה. זה אותו גורם של בהלה שיש לו, בהתנגשות רכבות, תפקוד כה גדול - במקרים רבים תפקוד יחיד - במימחה התמוטטות מידית.⁸⁸

לכסוף פיקש פייג' להסביר גם את העיכוב בהופעת התמוטטות אומהתאונה באמצעות גורמים נפשיים כלבי. הוא הסביר כי ייתכן שהתמוטטות האפילה בתחילה על המלם.⁸⁹ רכבת נשח כאשר נמצאו עריין במקום התאונה האפילה בתחילה על המלם.⁹⁰ אחת התמוטטות של פייג' האופייניות לאדם הסובל מולם זיהנה זו של"צבר גבוה וחזק מן ארבעים ורשע שהיה מעורב בהתנגשות רכבות תמורה והסינית בייטה. הוא ספג כמה מהלומות, אף נשבר, אך הוא לא איבד את הכרונת. הוא היה שרד במצב של "דיכאון המור, עם דופק הלש ומחיר ואי-יכולת לישון או לאכול". הוא היה כל המון. הוא החלים מכיוון שתבר שישב לצידו נהרג, וינלאה כי מחשבה זו הפיעה עליו כל המון. הוא החלים מפציעותיו המופניות, אבל "מצבו הנפשי העיר על הפיעה רגשית קיצונית". הוא היה מרוכז, פחד מן האסון, ככה נבקל חווה תחולות מלויצים וסובל מקוצר נשימה, סבל מקול חלש, שבתו נדרה, תוך שהוא מוטרד מחלומות מלויצים וסובל מקוצר נשימה, מצבו נותר ללא שינוי במשך תודים, המיושה-עשר חודשים לאחר התאונה ירשה תביעה. מלרות שיפור קל, הוא נותר "לא כשיר לעבודה". ארבע שנים לאחר התאונה כונה רופא המשפחה של כי המטופל סובל עריין מרות מורכבת, מדפיקות לב, חוסר שינה, תלמוות רעיים, הוא מתעייף בקלות, סובל לעיתים מאובדן קול, אובדן של אבריגיה, פחד גדול מהתחלשותיות רעות והוא נוה לחלוטני.⁹¹

H.W. Page *Injuries of the Spine and Spinal Cord without Apparent Mechanical Aspects* (London, 1883) 49-50 86
Ibid., at p. 143 87
Ibid., at p. 148 88
Ibid., at pp. 151-153 89

להתחלתו. לגבינו, זה סימן לחלשה של כוחות הציון, ולא להתחזקות, שלישמה נדרשים לידעו כוחות הציון רב ושלשמה עצמיות. הוא מחזיר שחיצורים של סימנים אובייקטיביים לנגח לצמצום אינו צריך להוביל להטלת ספק ביישור וביאמינות" של החלום. במלחמתו שלו, חוזלים "אכן טובלים מן המסמנים של חלום כללי".¹⁰¹

ועם זאת, בהקשר המשפטי, האטיולוגיה של פייג' פעלה לרעת המתולוגנים, ראשית, היא שייכת את הנזקים שנגרמו מהאונסה לקפיטוריה הנפשית של כהלה, שלא ניתן להבוע בגינה פייג'ים על-פי כללי המשפט האנגלי. שנית, אף שהיא מדיגשה את המקור הראשוני של המסמנים והטראומטיים על-ידי ציון כוחה העצום של כהלה על הנפש, ורכה על הגוף, היא משייכת לחולים לפחות חלק מהשלשמה על קיומם המתמשך של המסמנים אלה. שלישית, אף-על-פי שהוא מבחין מתוך הזרות בין היסטוריה להתחזקות, הוא מתאר את ליבן של ההפרעות הללו כמכיל "עיוות ההשקפה מוררית של כוחות הציון, שבאמצעותם כל פעולה, מלה ומהשכבה נדמים כיוצאים במלשמה בהיעדר השליטה התחזקה".¹⁰² כדור שאנשים כאלה נתונים לשענונות ולהגזמות, ולכן ניתן לפסול את עזרתם אפילו ללא כל צורך להשוף אותם כדמיונים של חלום כמתחזים באופן לא מודע או המתולוגנים המבקשים פייג'ים בגין המסמנים של חלום כמתחזים באופן לא מודע או איהותיות. אדרבה, הוא מצהיר: "איור הגבול הזה של מודע ולא מודע, המתמסר להפשעות הפיזיות, אינו מוגדר; אך אין זה מתפקדו להביע דעה אם חלום מסוים מצוי בצד זה של הגבול או בצד האחר".¹⁰⁴

לסיכום: אטיולוגיית החלום של פייג' מנוגדת לזו של אריקסן בכמה דמות, פייג' מציג את המסמנים של החלום כנובעים מהחלה, היוצרת הפרעה למערכת העצבים ומאפשרת להחזקות ולדיונות פרוצידים להשיג כוח הפנטזי, שבאמצעותו נוסעים בראים נמפכים לתובעים משוללי כוח-ציון, ברמה אחת, הרשיב של פייג' מציג את המסמנים החלום כחוצאה של דמיונות שנוצרים ברגע הכהלה. ברמה שלישית, המתאוריה של אריקסן במסגרתה על המצאה דמיונית. ברמה שלישית, המתאוריה של פייג' לגבי המתחשק ברגע ההימנעות החלום מכילה גם היא משהו מהדמיוני והמטפורי. אך במקום להתבסס על תכונה שצננה והפנטזיה פיסיקלי, כפי שעשה אריקסן, הוא שואב מרפוטואר סוציולוגי, המצייר חלום כהתמסרות של הידרכיה המובילה לשהודר מהפכני אך מוליל של התפקודים המוכנים יותר.

ספור של פייג', היה הניסוח המקורי, האלגנטי והמסקני ביותר של פרוידגמה החלום בבריטניה של המאה התשע-עשרה, כפי ש'Eric Caplan מציין, על-ידי כינוס ושילוב של התרומות השונות לנושא לכדי תיאוריה מקיפה אחת על האופן שבו גורמים נפשיים מובילים להמסמנים, משך פייג' את תשומת-ליבם של ניהולוגים מובילים באצרות-הברית

Ibid., at p. 142 101
Ibid., at p. 235 102
Ibid., at pp. 255-257 103
Ibid., at p. 258 104

החשיה חשה שמתעוררת, נוטה להגזים בהשכיחותם ולהאיר אותה במונחים שעשויים לקריאות מנותכים לאדם בריא, ושאותה הנמה היא מאפייני מובחן של מלב מורכבי שאנו מזהים אותו כיהיסטוריה ללא קשר למינו של האדם שפגעי. ומגומה זו נובעת סיבה נוספת להשכחה של המחלה. התעוררה המגומה של המתמנים עצמם מובילה להערכה שגויה של הפגיעה הנכונה ולאמונה גוברת באי-אפשרות של החלמה ותפקוד עדיימים".⁹⁵

לפי פייג', כאשר כוחות הציון נחלש והשלשמה הפיזית אובדת, הנפש מתמסרת, כמודע או שלא במודע, לתחושות, כשהיא מובילה ל"נישמה של העצמי המודע וכניעה למצב המורכבי שבו הוא נמה, אם אפשר לקרוא לזה כך, לא בדיוק מצער, אלא מצויפות והגשות קודרות. הרגל שלילי מטביע את חותמו על מערכת העצבים של החולה, תרגל שממנו יתקשה להגמל בעתיד. כשם שהוא זרע, כך יקצור".⁹⁶

הסיון של פייג' מניע לבקורת-פננה כשהוא מתאר את החולה הסובל כנהנה מסבלו. מאותה בקרה חללה אין הוא מתאר את החולה רק בקורבן של חלום שנוכחה עליו, אלא כ"אדם שהתקיר עצמו מבחנהו למצב המורכבי" ומכפוף גם את הטבע המוסרי וגם את חטבת הנפשי שלו לחלום המושך מאד שממנו יתקשה להתאושש".⁹⁷ שימור לב שבחלב זה החולה כבר אינו הקורבן הסובל של התאונה, אלא אדם שגורם לעצמו באופן פעיל חלום ממושך, רציון משונה כשלעצמו. מבל לחדוד על הצדדים הביעיותיים של שנתה זו, פייג' מתאר גם את המסמנים כ"גנבמים על-ידי רצונו של החולה עצמו".⁹⁸ הוא משווה זאת להחזקה, ומדגיש כי אף-על-פי שאדם צריך מידת מסיימת של שלשמה בפנש (במהותה), ביסוייה ממנה, ואף שהחפנות שומרת על מידת מסיימת של שלשמה בפנש כחזקת כחזקת רצונו דימוי של אפיונית ואינם מחויבים.⁹⁹ יש לציין שהשוואה זו לא נועדה רק לשם יצירת דימוי של המתחשק בעת האונה רכבת, אלא באה לטעון שברגע פלאי אחד נוסעים בתאונה רכבת יכולים להכניס את עצמם למצב הפנטזי שיוצר המסמנים של מחלה – שצננה שמקבילה במובנים מסוימים לשינתו של אריקסן שבמאונת רכבת האנרגיה עלולה להיעלים ממערכת העצבים ברגע אחד.

על-פי פייג', מידת השלשמה שיש לחולה בתמנים, למרות מצבו החלופני, מתגלה כאשר הם נעלמים יומן קצר אחרי שיישובה של תביעה המבטיחה לחלוטין את השקט הנפשי של החולים ומשתחררת אותם מהצורך להמשיך להרשות לעצמם להיות קורבנות".¹⁰⁰ (ההגשה במקור) אך אף-על-פי שפייג' מדגיש כי תביעה פייג'ים משמשת גורם משפיעותי בעיצוב התחלמה, ולמרות העובדה שהוא מצביע על אי-אפשר דוגמות שבתן התחשקה החלמה מהירה בעקבות השגת הסכם כספי, אין הוא מפרש זאת כסימן

Ibid., at p. 180 95
Ibid., at p. 187 96
Ibid., at p. 203 97
Ibid., *ibid.* 98
Ibid., at p. 204 99
Ibid., at pp. 203-204 100

סיבתיות הניק והקפון מהמשפט אל תרפואה, הדין הרפואי במיוזמות הלם בתאונות רכבות, שבו עסקנו, היה גם הדין המשפטי בנושא זה. הוא נוצר בהתנתב בתי-המשפט, התנתב על-פי עקרונות משפטיים, הוצג באילמות בתי-המשפט, תשפיע על הפסקה וקבע במידה רבה את גובה תפיצויים שהוצעו לזיקים.

תפיסת דיאלקטית זו של יחסי רפואה-משפט מתחזקת אל יחסי-הנומליזן בין התחומים לא כאל יחסי-שולט-נשלט, כובש-נכבש, במובן הפשוט והמעט דרוקציוניסטי שבו יחסים אלה מוצגים לצינורים; במקום זאת, מאמר זה ניסה לצייר תמונה מורכבת יותר של השפעות הדיניות שאינן מבטלות אף צד במלואו, אך גם אינן מזהירות את הצדדים כפי שהיו, אלא מעצירות את שיניהם תהליך של שינוי מהותי שבו חלק ממרכיביהם הקודמים נשמרים, אם כי לא בצורתם המקוריות. הגל השומש במושג הטרמיני *Aufhebung* כדי לתאר תוצאה זו של תהליך דיאלקטי. למושג *Aufhebung* יש שלוש משמעויות במרמזות: ביטול, שמור והרמה, והגל טען שמהלך דיאלקטי מקיים את שלוש הפונקציות ברמונית.

כפי שראינו, הדיאלקטיקה הרפואית-המשפטית שהתקיימה באנגליה בשלהי המאה התשע-עשרה סביב שאלת ההלם בעקבות תאונות רכבות הניכה שתי תיאוריות עיקריות, שביטאו באופן השלם ביותר על-ידי שני רופאים שהדבר להערי לפני בתי-המשפט במיוזמות דיאלקטית. הנהיג של אריקסן צייר את החילוק בקורבן של כוח הרמיני שמהחוד כאשר הטכנולוגיה המודרנית נשלטת; הנהיג של פייר צייר את תכונות הכליליים החוזקים את התנהגותו לעבר המודרניות כמשמשים על-ידי שגיונות ויסודיים. סיפורו של אריקסן הוא סיפורו של סיכון רציני שכפתה הטכנולוגיה של תחבורת המונים על בני-האדם בכך שתיעשה את תחבורת הסיפור של פייר. הוא סיפורם של נתפצים שמאבדים את שליטתם העצמית, המהילים להנהגת מסבלם, נתפצים לנשלטים על-ידי תפקידיהם הנמרכים יותר ושיקצים בצעלליים לתוך ההסמינים שהם סבלו, במקום לחזור לעבודתם.

אין תמה שהיו לשני הסיפורים השלכות משפטיות סותרות. השוני ברטוריקה של פייר ואריקסן, והשלכות התפוכות של התיאוריות שלהם על תביעות תפיצויים וכל התוצרות במצגת יחסי-גוף-נפש הניעו את רוב התיאוריונים של המשפט ושל הרפואה להציג את פייר ואריקסן כמנוגדים. אין ספק שהם גם האופן שבו הם ובני-זמנם הבינו את עבודתם, כפי שעלה למשל מדבריו של דייוויד שהתבאר באישיות המאמר. כאשר הודש תיקוי מושם בשלכותהם המשפטיות של השקטים של אריקסן ופייר, קראתם מבלישה את הסתירה ביניהם, ולכן נעלם מעיני הקוראים, בדרך-כלל, שסתירה זו נוצרה במסגרת שיה שתיה לו אינסיסים משותף.

גם כאן הודש ששתי הניסוח נשענו על קסיגוריות משפוטיות שונות שנתנו את אריקסן ופייר בהתנתם את ההלם. עם זאת, ניסה מאמר זה לשפור את על הקוראים של תשית שהיו משותפים לשני גיבוריו, בסענה ששנתה מספקים המבר מיוזמי שבמסגרתם הם מציינים הלם כאירוע המוביל לאובדן ארגנה או כוח-רצון, כשם משייכים את האובדן לעודף של אלימות מבנית או בהלה בסיפורו של אריקסן, עודף של כוח טכנולוגי - באופן פרדיגמטי, שהי רכבות מתנגשות - יכול לגרום בקרב נתוסעים לאובדן של אנרגיה עצמית, ולכן, לאובדן של כוח שרירים, כוח עצורה והכנסה. לפי פייר, עודף של בהלה דומינן יכולים לגרום לאובדן של כוח-רצון של פרסום, ומכאן, שוב, לאובדן של כוח

וברפפת, בנינים James Jackson ו־Jean Martin Charcot התקיימותם של גיורולוגים אלה למרכיבי תשיצון של תפכה את בהלה מנישא שניין בראש ובראשונה את רופאי חכרות הרכבות והמערכת המשפטית לנישא לדקיה נידולוגית.¹⁰⁵

אין ספק שהתקייב האשילוגי על התלם אי שסיפק פייר גבר על זה של אריקסן, ובמובן זה, ההנהג גברה על התביעה, שהי אי ספק לגבי השלכות המשפטיות של תפכות. אך אסור שתניגוד ברטוריקה, בהשלכות המשפטיות ובתפיסתם את יחסי-הגוף-נפש יעלים את העובדה שלשהי הנישית אפיסטים משותף, שזינן מתחיסתם אל התלם כאל תופעה של אובדן הנהג מעורף; על-פי אריקסן, אובדן של אנרגיה עצמית שפריס גברים על-ידי עודף של כוח טכנולוגי; על-פי פייר, האובדן של כוח-רצון של פרטים גברים על-ידי עודף בהלה רמיני.

וכך הדין מניע לסרמו בניסיון להרכיב על כך שהאשילוגיות השונות של ההלם היו דיאלקטיות, בהניחן שההלם הוא רגע שבו כמות אינה נחפכה אומנם לאיכות, אך עודף נהפך לאובדן, נוסף על כך ניתן אולי לומר שגם בקריאה שמראה את המשותף כמבציר מתוך השונה ומציגה את השוני כוויצוייה על תמה משותפת, נוכח הפו הדיאלקטי.

ז. סיכום

מאמר זה עסק ביחסי-הנומליזן בין רפואה למשפט סביב תביעות פיצויים על הלם בעקבות תאונות רכבת באנגליה של שלגי המאה התשע-עשרה, הלאה שבנות השישים של אותה מאה יצרה התקיקה בריטית מקום לעדות רפואית, ועודדה בכך פרסומים על הלם עם הופעתן של תאונות הרכבת, כלומר, שהתקיקה זיהת מיוזמת לניצרת השית הרפואי על הלם בבריטניה, אך המאמר עסק בעיקר בצורה שבה יצרי החקשר המשפטי זיהת תוויתיות חדשה לרופאים על-ידי העסקתם כמנומים רפואיים בהליכים ארוווסודיים, והשפיע בדרך זו על התנהגותם כלפי חולים סטבלו מהלם, על התנהגותם של הרופאים בינם לבין עצמם וגם על התנהגותם כלפי חולים כלפי רופאים. וכך תפסו הרופאים והריטיים את פתירתם של המרחב המשפטי לעדות רפואית לא כהתמנות לביסוס מעמדם והשמעות השקפתיהם, אלא כיוצרת מפגשים בעייתיים המעוריעים את מעמדם כמנומים בעל ידע אויבוקטיבי. כלומר, מאמר זה עסק בהשלכותיה של פתירת החלל המשפטי לפני עדים רפואיים בנושא הלם שנגרם על-ידי תאונות רכבת, והודש תשיצוי המשפטי באופן שבו תגיבו רופאים על תפקידיהם המשפטיים ובאופן שבו השפיעו תפקידיהם

הואשם באופן שבו תגיבו רופאים על תפקידיהם את ההלם. אלה על תפיסותיהם את ההלם. לכאורה, מאמר זה עסק רק באופן שבו תשיצוי המשפט על תהיבה הרפואית, על כתיבתה ונהיגה, ולא באופן שבו תשיצוי הרפואה על המשפט. אך אם גים המשפט לזיווצויות שיה רפואי ותשיצוי על התנהגות הרופאים בממדים שונים, התי ששקרון התאוריות המוגברת, שכשמו נכנסה הרפואה אל התום המשפטי, גם תלביד את משאלת של

105. Caplan, *supra* note 10

טכנולוגיה וגבולות האנושי: גבולות מקומיים וטכנולוגיה

מאת
ישי בלנק*

מבוא

- א. גבולות מקומיים ומשפט
1. הגישות השונות לגבולות מקומיים בישראל
 - (א) גבולות מקומיים כשירותיים ומלאכותיים
 - (ב) גבולות מקומיים כראשוניים וטבעיים
 2. התפיסה הטכנית של טכנולוגיה וגבולות מקומיים
 - (א) גבולות מקומיים כטכנולוגיה להסדרת החברה והמדינה
 - (ב) גבולות מקומיים כמשפטים מאמצעים טכנולוגיים
 - (1) אדיאל המספיקות והצמיח
 - (2) הצורך לראות את החבר
- ב. תפיסה לא טכנית של הטכנולוגיה
1. חומצא חתרנותי והפוליטי של הטכנולוגיה
 2. טכנולוגיה, גבולות מקומיים ויחאטנטי
- סיכום

יהגבולות המוניציפליים של הערים נושאים צימחם בימינו לא מעט שרירות. בהקשרים מסוימים... אין חשוב מן הגבולות שנקבעו, לא כן בהיי היומיום שגבולות נעדי משמעות הם במידת רבה... אדם יכול שיתגורר ביפנו... מקום צבדונו יהיה כחולון או בת ים או בהרצליה או ככל אחת מן הערים הנשקפות לתל אביב - יפן; ולעת ערב יצא לביקור בעיר שלישית מאשכול הערים שתל אביב - יפן במרכזן..."

השופט מ' השיין

ד"ר ישי בלנק, תפקידו למשפטים, אוניברסיטת תל אביב. תודה לרפנה ברק ארת, שרון חנסי, שי לביא, דודי ספירק, יעל ענתות, דוסי קרייטנר וגליה שניבויים על הערותיהם המפורטות לשיטות מוקדמות של המאמר. ביצוני לחודות לבורי המשכית על צבדונו הרבה על המאמר, לקוראת עלומת השם, שתומה רבות למאמר בתעודתיה תודות

השופט חשין בבג"צ 4112/99 עראלה המרכי המשפטי לזכויות המיעוט הערבי בישראל
 בג עיריית תל אביב - יפן, פ"ד 993 (5) 448, 490 - עניין עראלה.

עבורה והכנסה. כפי שראינו, שניהם מנסים להמשיג את רגע המעבר מבריאות לחולי כרוני פלא, שבו עורך הוסף לאובדן. נדמה שדיאלקטיקה זו בין עורך לאובדן היא האפיסטם של השיח הרפואי-המשפטי על חלם באנגליה בשליש האחרון של המאה התשיע' עשרה. באמצעות הדיאלקטיקה בין עורך לאובדן תכידו אדיקסן ופיגי את העולם ואוגנו ארתו, גם אם הגריון דיאלקטיקה זו בדרכים שונות ונעונו לניסוחה במפורות שונות.